

Şems-i Tebrîzî'nin Makâlat'ında Hadis Kullanımı

Ömer Faruk AKPINAR

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Konya, Türkiye,
omerfaruk.akpinar@selcuk.edu.tr (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 22.11.2021

Kabul: 24.12.2021

Yayın: 31.12.2021

Anahtar Kelimeler:

Hadis,
Şems-i Tebrîzî,
Mevlânâ,
Makâlât,
Tahrîc.

Şems-i Tebrîzî (öl. 645/1247?), Türk tasavvufunun önemli şahsiyetlerinden biri olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (öl. 672/1273) hocası ve dostu olarak şöhret bulmuş gezgin bir dervıştır. Kim olduğu ve hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Şems-i Tebrîzî'nin, zâhirî ve bâtnî ilimlerde yüksek mertebelere eriştiği ifade edilmiştir. Ne yazık ki o, ilmi müktesebatını yazma yoluna gitmemiştir. Onun gerek Mevlânâ gerekse başkaları ile yaptığı muhtelif konuşmaları öğrencileri tarafından kayda geçirilmiş ve Makâlât adıyla bugüne ulaşmıştır. Büyük kısmı Farsça kaleme alınan bu eser, Şems-i Tebrîzî'nin tasavvufî düşünce ve tecrübelerini günümüze ulaştıran en önemli kaynak olmasının yanı sıra içerdiği pek çok ayet, hadis ve bunların yorumları ile Şems'in ilmî yönünün derinliğini ortaya koymaktadır. Ne var ki tasavvufa dair eserlerde genellikle görüldüğü üzere eserde hadis rivayetlerine yer verilirken hadisçilerin sıhhat değerlendirmelerinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu çalışma, Şems-i Tebrîzî'ye nispet edilen söz konusu eserde yer alan hadis rivayetlerini, bunların kaynak ve sıhhatini tespit etmeyi hedeflemektedir.

Usage of Hadith in Shams al-Tabrîzî's Maqâlât

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 22.11.2021

Accepted: 24.12.2021

Published: 31.12.2021

Keywords:

Hadith,
Shams Tabrîzî,
Mawlânâ,
Maqâlât,
Takhrij(verification).

Shams al-Tabrîzî (d. 645/1247?) is a wandering dervish who became famous as the teacher and friend of Mawlânâ Jalâl al-Dîn al-Rûmî (d. 672/1273), one of the important figures of Turkish Sufism. Even though there is no detailed information about who he is and his life, it is stated that he attained high ranks in the apparent and mystic/esoteric sciences. Unfortunately, he did not write down his scientific acquis. His various conversations with both Mawlânâ and others were recorded by his students and reached today as Maqâlât. This work, most of which was written in Persian, is the most important source that conveys the mystic thoughts and experiences of Shams al-Tabrîzî. It reveals the depth of the scientific aspect of Shams with many verses, hadiths and their interpretations it contains. However, as it is generally seen in the works on sufism, the evaluations of the hadith scholars about authenticity of ahadith were not taken into account in it while the hadith narrations are mentioned. This study aims to determine the hadith narrations, their sources and authenticity in that work referred to Shams-i Tabrîzî.

Atıf/Citation: Akpınar, Ömer Faruk. "Şems-i Tebrîzî'nin Makâlât'ında Hadis Kullanımı". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)* 6 (Aralık 2021), 83-110. <https://doi.org/10.47702/sema.2021.17>

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Şems-i Tebrîzî ve Makâlât'ı

582/1186 yılı civarında Tebriz'de doğan Şemsuddîn Muhammed b. Alî b. Melikdâd et-Tebrîzî (öl. 645/1247?), Şems-i Tebrîzî ismiyle meşhur olmuştur. İlk eğitimini memleketinde alan Şems'in, buradan ayrıldıktan sonra Bağdat, Dimeşk, Halep, Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Aksaray gibi şehirleri dolaştığı,¹ tüccar kılığında sürekli seyahat ettiği², medrese ve tekkelerden ziyade kervansaraylarda konakladığı,³ şalvar uçkuru örerek geçimini sağladığı belirtilmiştir.⁴ Evhadüddîn-i Kirmânî ile Bağdat'ta 1237,⁵ İbnü'l-Arabî ile Dimeşk'te 1240 senesinde görüştüğü⁶ dikkate alınacak olursa onun ömrünün sonlarına kadar seyahatte bulunduğu tahmin edilebilir. Nitekim “Şems-i Perende / Uçan Şems” lakabının kendisine çok seyahat etmesinden ötürü verildiği ileri sürülmüştür.⁷ Şems'in, Erzurum'da bir müddet mektep hocalığı yaptığı,⁸ Halep'te on dört ay boyunca bir medrese hücrelerinde riyâzette kaldığı,⁹ hocası ve dostu olarak şöhret bulduğu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl. 672/1273) ile de ilk defa Dimeşk veya Halep'te karşılaştığı kaydedilmiştir.¹⁰ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Şems, nihayet 642/1244 yılında Konya'ya gelmiş,¹¹ ancak bazı çekememezlikler yüzünden¹² bir yıl kadar sonra Dimeşk'e gitmiştir.¹³ Mevlânâ, oğlunun da içlerinde bulunduğu bir heyeti Dimeşk'e göndererek onu tekrar Konya'ya getirtmiş¹⁴ ve evlatlığı Kimyâ Hâtun ile evlendirmiştir.¹⁵ Kimyâ Hâtun 644/1246 yılında vefat edince Şems, tekrar Dimeşk'a gitmiş ve kayıplara karışmıştır.¹⁶

Makâlât'taki konuşmalarından hareketle Şems'in, “melâmet tavrı baskın olan, ilâhî ve insanî muhabbeti her şeyin başı sayan, şeriâtın ancak tarikat ve hakikatle anlaşılacağını söyleyen, dili zikreden, gönlü şükreden, vücudu sabreden âriflerin gerçek hikmete sahip bulunduğunu savunan, nübüvvet ve velâyet makamının yüceliğini lâyıkıyla ispat edemeyen nazar ehlinde uzak duran, semâ ehli, celâl yönü ön planda bir cemâle sahip Muhammedî meşrep bir sûfi olduğu” ifade edilmiştir.¹⁷ Ayrıca “Zâhir ve bâtın ilimlerinde yüksek derecelere ermiş, müderrislik ve müftülük makamına yükselmiş seçkin bir insanı sohbetiyle yakıp pişiren üstün vasıflarla donatılmış irfan ehli bir arif”¹⁸ “keskin bir zeka, insanları iyi tanıyan bir bilge ve şöhretten kaçan bir sûfi”¹⁹ olarak tanımlanmıştır. Onun,

¹ Semih Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/511.

² Mecdüddîn Feridun Sipehsâlâr, *Risâle-i Sipehsâlâr: Hazret-i Mevlânâ'nın Menkıbeleri*, çev. Ahmed Avni Konuk (İstanbul: Rûmî Yayınları, 2005), 164.

³ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı (Ankara: Maarif Basımevi, 1954), 2/44.

⁴ Sipehsâlâr, *Risâle*, 164; Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/511.

⁵ Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/511.

⁶ Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/511.

⁷ Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/43; Ahmet Kabaklı, *Mevlânâ* (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı, 1984), 33.

⁸ Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/134.

⁹ Sipehsâlâr, *Risâle*, 164; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/122; Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/511.

¹⁰ Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/46; Hüseyin Güllüce, *Mevlânâ ve Mesnevî Gerçeği* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2007), 82; Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/512.

¹¹ Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/47; Güllüce, *Mevlânâ*, 66.

¹² Sultan Veled, *İbtidânâme*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı (Ankara: Güven Matbaası, 1976), 50-52.

¹³ Sultan Veled, *İbtidânâme*, 55; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/74; Sipehsâlâr, *Risâle*, 170.

¹⁴ Sultan Veled, *İbtidânâme*, 56-60; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/129, 135-138; Sipehsâlâr, *Risâle*, 172-174; Güllüce, *Mevlânâ*, 73-74.

¹⁵ Sipehsâlâr, *Risâle*, 175; Kabaklı, *Mevlânâ*, 34; Bayram Ali Çetinkaya, *Şems-Mevlânâ Dostluğu* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 25.

¹⁶ Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, 2/74; Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/513.

¹⁷ Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/515.

¹⁸ Çetinkaya, *Şems-Mevlânâ Dostluğu*, 35.

¹⁹ Çetinkaya, *Şems-Mevlânâ Dostluğu*, 81.

İslami ilimlerden, tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, felsefe ve kelam bilimlerinde yeter derecede ilerlemiş olduğu, ayrıca Arap edebiyat ve filolojisinde de üstün bir bilgiye sahip olduğu öne sürülmüştür.²⁰ Bununla birlikte talebeleri tarafından derlenen *Makâlât* dışında Şems-i Tebrîzî'ye ait bir eser bulunmamaktadır. *Merğûbü'l-kulûb* adlı 138 beyitlik mesnevi tarzında bir eser ona izafe edilse de²¹ bu eserin ona aidiyeti kabul görmemiştir.²²

Şems'in tasavvufî görüşlerini²³ de içeren muhtelif zamanlardaki konuşmalarından ve yaşadığı bazı tecrübelerden oluşan *Makâlât*'ın, Şems'in kendi telifi olmayıp öğrencileri tarafından derlendiği üslûbundan anlaşılmalıdır. Dili Farsça olan ve bazı yerlerde Arapça ibarelerin de yer aldığı eserin en eski nüshası Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 2154). Şems'in, yapmış olduğu seyahatlerde edindiği izlenimlerin yanı sıra Mevlânâ ve diğer sûfilerle yaptığı söyleşileri içeren *Makâlât*'ta, konuşma üslûbunun hâkim olduğu görülür. Konular dağınık ve birbirinden kopuktur. Birçok beyiti ihtiva eden eserde, *Meşnevi*'de geçen bazı hikâyeler de farklı anlatımlarla yer almıştır. Hatta eserdeki bazı ifadelerin doğrudan Mevlânâ'ya ait olduğu ileri sürülmüştür.²⁴ Mevlevîliğin teşekkül dönemi eserlerinden olan *İbtidânâme*, *Risâle-i Sipehsâlâr*, *Menâkıbü'l-ârifîn* gibi eserlere kaynaklık teşkil ettiği belirtilen²⁵ *Makâlât*, Eser Ahmed Hoşnûvîs (Tahran 1349 hş.), Nâsırüddin Sâhibüzzamânî (Tahran 1351 hş.), Muhammed Ali Muvahhid (Tahran 1369 hş.) ve Ca'fer Müderris-i Sâdikî (Tahran 1994) tarafından neşredilmiş, Mehmet Nuri Gençosman tarafından da Türkçe'ye çevrilmiştir (*Konuşmalar I-II*, İstanbul 1974-1975; *Makâlât*, İstanbul 2006). Ayrıca William Chittick, eserin üçte ikisine tekabül eden kısmını farklı bir tasnif ile İngilizceye tercüme ederek *Me and Rumi* adıyla yayınlamıştır (Loisville 2004). Şems'in *Makâlât*'ında yer alan şiirleri de ayrıca *Divân-ı Hazreti Şems-i Tebrîzî* adıyla yayınlanmıştır.²⁶

1. Makâlât'ta Hadis Kullanımı

“Kuşeyrî ve diğerlerinin yüz bin *Risâle*'sine karşı Hz. Muhammed Mustafa'nın en küçük bir haberini bile vermem.”²⁷ diyerek hadislerin önemini vurgulayan Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*'ın birçok yerinde Hz. Peygamber'den nakledilen haberlere yer vermiştir. Makalenin bu kısmında öncelikle Şems'in hadislere yer vermede takip ettiği yönteme değinilecek, ardından *Makâlât*'ta yer alan hadislerin tahriri yapılacaktır.

Şems-i Tebrîzî'nin konuşmalarında hadisleri kullanırken belli bir metot takip ettiği söylenemez. Bununla birlikte *Makâlât*'taki rivayetlerden hareketle onun hadislere yer verme üslûbuna dair şu tespitlerde bulunulabilir:

1. Şems-i Tebrîzî, hadis rivayetlerine yeri geldiğinde yer vermiştir. Ancak konuşmalarda bir bütünlük olmadığı için zikrettiği bazı hadislerle konunun bağlantısını kurmak güç olabilmektedir.

²⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, çev. Mehmet Nuri Gençosman (İstanbul: Ataç Yayınları, 2012), 13 (mütercimim önzösesü); Hüseyin Güllüce, “Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî”, *Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu* (Şanlıurfa: 2007), 20.

²¹ İsmâil Paşâ b. Muhammed Emîn el-Bağdadî, *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl alâ Keşfi'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts), 2/468.

²² Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/516.

²³ Şems'in tasavvufî görüşlerine dair ayrıntılı bilgi için bak. Osman Nuri Küçük, “Şems-i Tebrîzî'nin Tasavvufî Meşrebi ve Mevlânâ'nın Düşüncelerine Tesiri”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 24 (2009/2), 11-38.

²⁴ Çetinkaya, *Şems-Mevlânâ Dostluğu*, 33.

²⁵ Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, 38/515.

²⁶ Luknov: Navalkışar Matbaası, 1922. Ayrıca Reynold A. Nicholson, *Divân*'dan yaptığı seçkileri tercüme ve notlarla neşretmiştir (*Selected Poems From The Divani Shamsi Tabriz*, Londra: Routledge, 1999).

²⁷ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 259.

2. Hadislerin bir kısmında “Hz. Mustafa şöyle buyurdu” “Peygamber şöyle buyurdu” diyerek söyleyene işaret etmiş,²⁸ bir kısmında sadece “Buyruldu ki” demiş,²⁹ bazısının “hadis” olduğunu belirtmiş,³⁰ ancak hadisleri çoğu zaman hadis olduğuna işaret etmeksizin kendi cümleleri arasında zikretmiştir.³¹
3. Şems, hadis metinlerinde takti³² yapmış, sadece hadisin konuyla ilgili kısmını zikretmekle yetinmiştir. Onun zikrettiği kısımlar, hadislerin tahriri yapılırken dipnotlarda metin olarak verilecektir.
4. Hadisler, genellikle Arapça lafızla nakledilmiş, ancak bazı rivayetlerin Farsçası verilmiştir. “Şeytan, kanın damarlarda hareket etmesi gibi, insanoğlunun damarlarında hareket eder.”³³ gibi bazı hadisleri ise bir yerde Farsça,³⁴ bir yerde Arapça lafızla zikretmiştir.³⁵ Aynı durum “Allah Teâlâ'nın nurdan yetmiş perdesi vardır.”³⁶ rivayetinde de vakidir. Rivayet, bir yerde³⁷ Arapça, diğer yerde³⁸ Farsça verilmiştir. “Kadınlarla istişare edin ve onlara muhalefet edin.”³⁹ hadisi de her iki dilde verilmiştir.⁴⁰
5. Şems-i Tebrîzî, bazı hadislerin anlaşılmasına yönelik açıklamalar yapmıştır.⁴¹ Mesela “Gıybet etmek, zina etmekten daha kötüdür.”⁴² hadisi hakkında zina yapan kişiye had uygulanacağını, ayrıca tövbe ettiği takdirde günahlarının bağışlanacağını, ancak kişinin yaptığı gıybetten dolayı nefis tezkiyesi yapsa bile helallik almadan kurtulamayacağını ifade etmiştir.⁴³ “Kıraatsız namaz olmaz”⁴⁴ ve “Kalp huzuru olmaksızın namaz olmaz.”⁴⁵ rivayetlerini art arda verdikten sonra namazın zâhiri ile batinının bir bütün oluşturduğunu, kalp huzuruna erdiklerini

²⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 86, 119, 140, 159, 173, 187, 191, 214, 232, 656, 702, 721, 728, 734, 741, 750, 762.

²⁹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 109, 200, 242, 267, 284, 287, 607, 614, 635, 776.

³⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 240, 317, 320, 610, 774.

³¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 71, 103, 126, 134, 145, 287, 290, 318, 622, 643, 645, 651, 671, 760, 765. Farsça metin içinde Arapça ibarelerle zikredilen bu sözlerin bir kısmı hadis olmakla birlikte, atasözü, vecize veya bir kaide olanları da vardır. Söz gelimi manası hakkında Şems'in birtakım açıklamalarda bulunduğu “Fakirlik tamamlandığı zaman, o Allah'tır.” (إذا تم الفقر فهو الله) / s. 732) ifadesi bazı sūfilere nispet edilen (Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, 162), bâtil ve uydurma kabul edilmiş bir sözdür. Bk. Mahmûd Ebu'l-Fadl el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts), 30/163.

³² Taktî', uzun bir hadisin belli bir kısmını alıp rivayet etme demektir. Bk. Mehmet Efendioğlu, “Taktî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/483.

³³ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahihu'l-muhtasar*, thk. Mustafa Dîb el-Buğa (Beyrût: Dâru İbn Kesir, 1987), “İ'tikâf”, 11, 12; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), “Selâm”, 23.

³⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 173.

³⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 214, 232, 762.

³⁶ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyau ulûmi'd-dîn* (Kâhire, Dâru's-şâb, ts), 1/101.

³⁷ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 104.

³⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 118.

³⁹ Ebû'l-Hasen Nûreddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa*, thk. Muhammed es-Sabbâğ. (Beyrût: Mektebetü'r-Risâle, 1971), 222; Muhammed Tâhir b. Ali el-Fettenî, *Tezkiratu'l-mevzûât* (İdâretü't-Tibâati'l-Muniriyye, 1343), 128.

⁴⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 287.

⁴¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 100, 149, 161-164, 309-310, 314, 610...

⁴² Hennâd b. es-Serî el-Kûfî, *ez-Zühed*, thk. Abdurrahmân Abdulcebbâr el-Ferivâi (Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1406), 2/565; Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Târik b. İvadi'llâh-Abdülmuhsin el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995), 6/348.

⁴³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 149.

⁴⁴ Müslim, “Salât”, 42; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvût vd. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1995), 13/441; 15/444.

⁴⁵ Rivayet bu haliyle hadis olarak tespit edilememiştir.

söyleyerek namazın zahirini terk edenlerin yanlıştta olduklarını belirtmiştir.⁴⁶ “Allah ile benim bir vaktim vardır ki, o anda aramıza ne bir peygamber ne de mukarreb bir melek girebilir.”⁴⁷ rivayetinin, bu hale ulaşmak için gayret etmesi yönünde insana bir davet olduğunu vurgulamıştır.⁴⁸ Aynı yerde “İslam’da ruhbanlık yoktur.”⁴⁹ rivayetinin halkla oturmayı teşvik etmediğini, aksine Hakk’ın sözünü insanlara tatlı dille ulaştırdıktan sonra onlardan uzak durmaya çalışmayı, böylece “Allah ile bir vaktim var” sözündeki makama ulaşmak için gayret etmeye sevk ettiğini ileri sürmüştür.⁵⁰ Şems’e göre bu hadisin, toplumdan kopmayı, insanların arasından çıkıp gitmeyi ve halkın parmakla gösterdiği bir kişi haline dönüşmeyi yasaklayan bir manası vardır. Kadınlarla evlenmeyi terk etmeyi yasaklayan başka bir manası daha vardır. Buna göre fiilen evlenmeli, aynı zamanda gönlünü herkesten ayırıp her şeyden arındırarak bekar kalmalıdır.⁵¹

Dört ayrı yerde zikrettiği “*Senin bir şeyi sevmen, kulağını sağır ve gözünü kör eder.*”⁵² hadisini şöyle şerh etmiştir: “Kişi, sevgilinin kusurlarına karşı kör ve sağır olur. Kusurları görmeye ve konuşmaya başlarsa, sevgisi azalmış demektir. Nitekim anne, çocuğunu sever, çocuk altına yapsa bile bütün sevgisiyle ve güzelliğiyle ona yaklaşır, hatta ‘canın sağ olsun yavrum.’ der.⁵³ Bir insanın hem âşık olması, hem de basiret ve ayırt edici gücünün kalması mümkün müdür?⁵⁴ Kişinin dünya sevgisi din sevgisine galip gelirse kulak sağır ve göz kör olur.⁵⁵ Ancak bütün âşıklar böyle değildir. Hepsisi kötüyü iyi olarak görmezler. Bazı âşıklar, her şeyi olduğu gibi görürler. Çünkü onu Hakkın nuruyla görürler. Onlar hiçbir zaman kusura ve kusurluya âşık olmazlar.”⁵⁶

Şems, “Kim nefsinı tanırsa kesinlikle Rabbini tanı(mış)tır.”⁵⁷ sözündeki nefsi tanımayı “nefsi yenmek” olarak yorumlamıştır.⁵⁸ Bir başka yerde ise, “*Ne mutlu beni gören kişiye ve beni gören kişiyi gören kişiye!*”⁵⁹ hadisini iktibas ederek kişinin, kendisini veya Mevlânâ’yı gören bir başkasını gördüğü zaman Mevlânâ’yı görmüş gibi olacağını veya Mevlânâ’yı gören kimsenin kendisini görmüş gibi

⁴⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 140.

⁴⁷ Bazı sūfîlerin hadis olarak naklettiği bu sözün Hz. Peygamber’e ait olmadığı belirtilmiştir. Bk. Ebû’l-Hasen Nûruddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî, *el-Masnû’ fi ma’rifeti’l-hadisi’l-mevdû’*. thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde (Haleb: Mektebü’l-Matbûâtî’l-İslâmiyye, 1994), 151; Alî el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 299.

⁴⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 692.

⁴⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serâhsî, *el-Mebsût* (Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, 1993), 10/111; Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb* (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1420), 12/414. Hz. Peygamber’e nispet edilen bu rivayetin bu lafızla sahih olmadığı belirtilmiştir. Bk. Ebu’l-Ferac Abdurrahmân b. Alî İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye fi’l-ehâdisi’l-vâhiye*. thk. Halîl el-Meys (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1403), 2/641.

⁵⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 692.

⁵¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 721.

⁵² Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009), “Edeb”, 124; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/24; 45/533.

⁵³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 100.

⁵⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 164.

⁵⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 314.

⁵⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 161.

⁵⁷ Yahyâ b. Muâz’ın sözü olduğu söylenen bu rivayetin Hz. Peygamber’e isnadının uydurma olduğu belirtilmiştir. Bk. Râdiyyüddîn el-Hasen b. Muhammed es-Sâğânî, *el-Mevzûât*, thk. Necm Abdurrahmân Halef (Dimeşk: Dâru’l-Me’mûn, 1405), 35; Alî el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 351-352.

⁵⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 309-310.

⁵⁹ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *et-Târîhu’l-kebir* (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.), 1/335; Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1985), 22/20; Muhammed b. Abdullâh el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, thk. Yûsuf Abdurrahmân Mar’aşlı (Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, ts.), 4/86.

olacağını iddia etmiştir.⁶⁰ Esasında bir önceki maddede yeterince şerhe dair örnek verildi. Çok gerekli değilse burayı çıkaralım.

6. Bazı hadisleri, ayetleri tefsir ederken zikretmiş, bazı hadisleri açıklarken de ayetlere atıflarda bulunmuştur. Mesela “*Sizin hepinizin yaratılmanız da yeniden diriltilmeniz de sadece bir tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir*” (Lokman, 25/28) ayetinin “Müminler tek bir kişi gibidirler.”⁶¹ hadisi ile benzeştiğini ifade etmiştir.⁶² Buna karşılık “Ben yere ve göğe sığmam, fakat mümin kululumun kalbine sığarım.”⁶³ hadisini “*Kesinlikle biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korkuya kapıldılar. Ancak onu insan yükledi. Kesinlikle insan çok zalim ve çok cahildir.*” (Ahzâb, 33/72) ayeti ile açıklamıştır.⁶⁴
7. Bazı hadisleri belli konularda delil olarak kullanmıştır. Mesela “*Ruhlar daha önce bir araya toplanmış ordulardır.*”⁶⁵ hadisini ruhların bedenlerden önce yaratıldığına delil olarak zikretmiştir.⁶⁶ Benzer şekilde Hz. Mûsâ'nın Kur'an'da çokça anılmasından hareketle Allah tarafından çok sevildiği sonucuna ulaşmış ve bunu “*Kim bir şeyi severse, onu anmayı çoğaltır.*”⁶⁷ hadisi ile delillendirmiştir.⁶⁸
8. Bazı rivayetlerde iş'arî yorumlarda bulunmuştur. Söz gelimi “*Bereket büyüklerinize birlikte dir.*”⁶⁹ hadisinde geçen büyüklerden kastın yaşça mı yoksa mana bakımından mı büyüklük olduğuna dair görüşlerin bulunduğu belirtmiştir.⁷⁰ “*Ara sıra ziyaret et de sevgi artsın.*”⁷¹ hadisini “Belli bir zamandan sonra cahillerin baktığı gözle bakma! Taze ve yeni gözle bak, kendini yenile!” şeklinde yorumlamıştır.⁷² “*Şeytan, kanın damarlarda hareket etmesi gibi, insanoğlunun damarlarında hareket eder.*”⁷³ hadisini de zahirî anlamı reddeden başka bir manada anlamak gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁴
9. Şems, aslı olmayan bazı rivayetlerde de iş'arî yoruma gitmiştir. Mesela “Bir saat tefekkür, altmış sene ibadetten daha hayırlıdır.” rivayetindeki tefekkürden kastın, özü sözü doğru olan dervişin kalp huzuru olduğunu öne sürmüştür. Çünkü ona göre bunda riya yoktur, bu sebeple kalp huzuru olmaksızın yapılan zahiri bir ibadetten daha hayırlıdır. Üstelik namazın kazası

⁶⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 689.

⁶¹ Ebû Abdullâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Kesb*, thk. Süheyl Zekkâr (Dımeşk: 1400), 73; Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, thk. Yâsir b. İbrâhîm-Ğanîm b. Abbâs, (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997), 3/510; Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 10/58.

⁶² Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 162.

⁶³ Nizâmuddîn el-Hasen b. Muhammed en-Nisâbü'rî el-Kummî, *Ğarâibü'l-Kur'an ve rağâibü'l-Furkân*, thk. Zekerîyya Umeyrât (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416), 1/674.

⁶⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 125.

⁶⁵ Buhârî, “Enbiyâ”, 3; Müslim, “Birr”, 159.

⁶⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 173.

⁶⁷ Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 507 (no: 8312).

⁶⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 174.

⁶⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 9/16; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/62.

⁷⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 136.

⁷¹ Süleymân b. Dâvûd b. Câlût et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kâhire: Dâru Hicr, 1999), 4/268; Ebû Bekir Ahmed b. Amr el-Atekî el-Bezzâr, *el-Bahru'z-zehâr el-ma'rûf bi Müsnedi'l-Bezzâr*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah ve Âdil b. Sa'd (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2003), 9/381; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2/210; 3/248.

⁷² Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 688.

⁷³ Buhârî, “İ'tikâf”, 11, 12; Müslim, “Selâm”, 23.

⁷⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 762.

olur, ancak kalp huzurunun kazası olmaz.⁷⁵ Benzer şekilde “Kim bağışlanmış bir kimse ile yemek yerse o da bağışlanır.” sözünde geçen yemeği ahiret yiyeceği olarak yorumlamış, aksi takdirde Hz. Peygamber ile pek çok münafık ve yahudinin yemek yediği için bağışlanmış olacaklarını yorumuna mesnet yapmıştır.⁷⁶ “Abdest üstüne abdest almak, nur üstüne nurdur.” rivayetini bir yerde göz yaşı ile olan iç temizlik ve zahiri abdest ile olan dış temizlik şeklinde yorumlarken,⁷⁷ bir başka yerde “Yani abdestin manası, fitrî yaratılıştır. Kul onun üzerine abdest alır ve tekrar arınır. Böylece nur üstüne nur olur. Dolayısıyla zahiri olarak iki defa abdest alan kişi değildir.”⁷⁸ şeklinde açıklamıştır. Bir başka yerde zikrettiği “Cennet ehlinin çoğu aptallardır.”⁷⁹ rivayetini “Nefis, tevil ve yorumdan uzak durmalı, aptal gibi olmalı; düşüncenin sonu gelmez” diyerek yorumlaması ise ilginçtir.⁸⁰

10. Bazı rivayetlerin sebab-i vurûdlarına değinmiştir. Söz gelimi “Az ziyaret et de sevgin artsın.” hadisinin söyleniş sebebini Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'in ayakkabısını her zaman itinayla düzeltirken, bir seferinde ayağı ile düzeltmesi şeklinde açıklamıştır. Ona göre bu söz Hz. Ebû Bekir gibi sahabiler için değil, Hz. Peygamber'e karşı gözlerinde bir doyum oluşan Ebû Hüreyre gibi sahabiler hakkında buyrulmuştur. Hz. Ebû Bekir'de ise böyle bir hal söz konusu değildir hatta Allah Rasûlü bu yüzden onu, kendinden uzaklaşmaması için savaşa bile göndermemiştir. Bu sebeple onun gibi kimselerin az ziyaret etmek şöyle dursun, “Kimin için bir şeyde bereket varsa, ona yapışsın” düsturunca hareket etmesi gerekir.⁸¹
11. Bazı rivayetlerin sebab-i îrâdlarına⁸² dair nakilde bulunmuştur. Mesela sahabilerin Hz. Peygamber'in vefatından sonra şehirden zorla çıkardıkları kimse hakkında bir kadın, önce sahabilere itiraz etmiş, ardından “Hz. Peygamberin dostları anlamsız bir iş yapmazlar. Şehrin dışına atılmaya layık olmayan bir kişiyi, dışarı atmazlar. Çünkü Hz. Peygamber “Ümmetim dalalet ve sapıklık üzere bir araya gelmez.” buyurmuştur. İyi bir iş yapıyorsunuz. Allah size yardım etsin.” diyerek onlara destek olmuştur.⁸³ Bir başka örnekte ise Şems, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in, Hz. Peygamberle yaptıkları bir yolculukta gördükleri her su ile abdest yenilemelerinin sebebini dedelerinden işittikleri “Abdest üstüne abdest, nur üstüne nurdur.” hadisi olduğuna dair bir bilgi nakletmiştir.⁸⁴
12. Hz. Peygamber'in sözleri yanında az da olsa Hz. Ali, İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Ebû Hüreyre gibi meşhur sahabilerin sözlerine de yer vermiştir.
13. Konuşmalardan oluşan *Makâlât*'ta hadis rivayetlerinde isnadın bulunmayışı normal karşılanmalıdır Şems-i Tebrîzî nadiren zikrettiği sahabî râvisi dışında hadislerin râvilerinden hiç bahsetmemiştir. Bunda, eserin konuşmalardan oluşmasının yanı sıra yaşanan dönemde isnadın yaygın olarak kullanılmaması da etkili olmalıdır.

⁷⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 208.

⁷⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 318.

⁷⁷ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 131.

⁷⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 733.

⁷⁹ Bezzâr, *Müsned*, 13/32; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahavî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 7/431; Ebû Ahmed Abdullâh İbn Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, thk. Yahyâ Muhtâr Gazzâvî. (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1988), 1/191.

⁸⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 145.

⁸¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 159, 688.

⁸² *Sebebu îrâdi'l-hadis*, hadisin Hz. Peygamber tarafından söyleniş sebebinden (sebeb-i vurûd) farklı olarak, rivayetin, râvilerinden birisi tarafından niçin gündeme alındığını, bir başka deyişle Hz. Peygamber'den sonraki dönemde niçin rivayet edildiğini anlatan bir kavramdır.

⁸³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 122-123.

⁸⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 251.

14. *Makâlât*'ta -tek bir haber istisna tutulursa⁸⁵ rivayetler için herhangi bir sıhhat değerlendirmesinde bulunulmamıştır. Söz konusu yerde “İki defa doğmamış olan kişi Rahman’ın halısının üzerinde oturamaz ve melekût âleminin üzerine çıkamaz.”⁸⁶ rivayeti hakkında “Şeyh bunu söylemiş olamaz! Bu, sahih olmayan bir nakildir” şeklinde bir değerlendirmeye yer vermiş, ancak ardından “Biz size nakledilmiş olan bu kelamı anlattık, ister sahih olsun ister sahih olmasın aynıdır.” itirazını da eklemiştir. Benzer şekilde bir konuşmasında “Her hadisin Kur’an’da bir benzeri vardır. Elbette sahih bir hadis olması gerekir.”⁸⁷ diyerek bir taraftan rivayetler için sıhhat vurgusu yaparken öte yandan hadis ilminin kriterlerine göre aslı olmayan veya uydurma olan birçok rivayeti kullanmıştır. Bu tutum, ilham ve keşif yoluyla hadis tashihi benimsen⁸⁸ tasavvuf ehlinin düşüncesiyle örtüşmektedir.
15. Şems, bir rivayeti Kur’ân’a arz ederek değerlendirmiştir. “Allah Teâlâ’nın nurdan yetmiş perdesi vardır.” şeklinde verdiği⁸⁹ sözün bir benzerini bir başka yerde -72 perde şeklinde-Farsça olarak zikretmiş ve bunu Kehf sûresi 109. ayetinde yer alan denizler mürekkep olsa ve bir o kadar mürekkep ilâve edilse Allah’ın sözlerinin bitmeyeceğini beyan eden ifadeye muhalif olduğu için muğalata olarak değerlendirmiş, nurun perdelerinin sonu olmayacağını öne sürmüştür.⁹⁰ Ne var ki bir başka yerde Allah’ın nurdan yedi yüz veya yedi yüz bin perdesi olduğunu, bunların yavaş yavaş kaldırılarak Allah’ın zatından parlayan nura ulaşılacağını dile getirmiştir.⁹¹
16. Ledünnî ilmin⁹² varlığını savunan Şems, “Kur’an Allah’ın kelimidir ve hadis Hz. Muhammed’in kelimidir.” inancında olan kimseleri bununla yetindikleri için eleştirmiştir.⁹³

2. Makâlât'ta Yer Alan Hadislerin Tahrici

Şems-i Tebrîzî, eserinde yer verdiği hadislerin hangi kaynaklarda geçtiğine dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Zikredilen hadislerin isnadları da hazfedildiği için onun referans aldığı kaynakları tespit etmek ve rivayetleri isnadları yönüyle incelemek güç bir hale gelmiştir. Üstelik o, hadis metinlerini bütünüyle zikretmeyip⁹⁴ ya taktî‘ yapmakta ya muhtasar rivayet etmekte yahut da mana ile nakletmektedir. Bu durumda bazı rivayetlerin sıhhatini belirlemek şöyle dursun geçtikleri kaynakların tespiti dahi yapılamamıştır. Kimi rivayetler ise sadece muahhar veya tâli kaynaklarda bulunabilmiştir. Çalışmada öncelikle kaynağına dair bir tespit yapılan hadisler zikredilecek, ardından kaynak tespiti yapılamayan rivayetler sıralanacaktır. Zayıf ve asılsız olan haberlerin durumuna ilgili dipnotta işaret edilecek, rivayetlerin sıhhatine dair genel değerlendirme sonuç kısmında yapılacaktır.

⁸⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 679.

⁸⁶ Rivayetin tahrici ileride gelecektir.

⁸⁷ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 240.

⁸⁸ Seyit Avcı, “Keşif Yoluyla Hadis Rivayeti Meselesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4 (2004), 163.

⁸⁹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 104. Tahrici ileride gelecek olan bu söz için bk. Gazâlî, *İhyau ulûmi'd-dîn*, 1/101.

⁹⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 118.

⁹¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 733.

⁹² Kehf sûresi 65. ayetteki ifadedden mülhem olan bu kelime, gizli hakikatleri konu alan ve bu yolla insanı mânevî kurtuluşa ulaştırdığına inanılan “batın ilmi”ni ifade etmek için kullanılır. Geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, “Bâtın İlmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/188.

⁹³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 728.

⁹⁴ Şems’in, hadisleri tamamıyla zikrettiği ancak konuşmaları kaydeden talebelerin yazıyı yetiştirebilmek için rivayetleri kısalttıkları da çok düşük bir ihtimal olarak zikredilebilir.

2.1. Kaynağı Tespit Edilen Rivayetler⁹⁵

1. “Dünya müminin zindanıdır.”⁹⁶
2. “Abdest üstüne abdest almak, nur üstüne nurdur.”⁹⁷
3. “Bereket büyüklerinize birlikte dir.”⁹⁸
4. “Kıraatsiz namaz olmaz”⁹⁹
5. “Kalp huzuru olmaksızın namaz olmaz.”¹⁰⁰
6. “Fatiha okunmadan namaz olmaz.”¹⁰¹
7. “Bir saat tefekkür, altmış sene ibadetten daha hayırlıdır.”¹⁰²
8. “Allah ile benim bir vaktim vardır ki, o anda aramıza ne bir peygamber ne de mukarreb bir melek girebilir.”¹⁰³
9. “İslam’da ruhbanlık yoktur.”¹⁰⁴

⁹⁵ Rivayetlerin belirlenmesinde *Makâlât*'ın Mahmut Acar tarafından yapılan ve yayın aşamasında olan tercümesinden istifade edilmiş, hadis metinleri aslından kontrol edilmiştir. Rivayetin herhangi bir kaynaktan bulunuyor olması dikkate alınmış, bu doğrultuda tefsir, fıkıh, tasavvuf kitapları gibi doğrudan hadis kaynağı sayılmayacak eserler de kullanılmıştır.

⁹⁶ الدنيا سجن المؤمن (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 131, 204, 317, 610). Müslim, “Zühd”, 1; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebir / Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşşâr Âvvâd Ma'rûf, (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “Zühd”, 16; Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Ahmed Şemsüddîn (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), “Zühd”, 3.

⁹⁷ الوضوء على الوضوء نور على نور (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 131, 251, 733). Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sâdık el-Kumhâvî (Beyrût: Dâru İhyâi'l-Arabî, 1405), 3/332. İrâkî, Gazâlî'nin *İhyâ*'da tahrir ettiği bu hadisin aslının olmadığını belirtmiştir. Bk. Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn İrâkî, *el-Muğni an hamli'l-esfâr*, thk. Eşref Abdülmaksûd (Riyâd: Mektebetü Taberiyye, 1995), 1/84.

⁹⁸ البركة مع أكبركم (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 136). Ebû Hâtîm Muhammed İbn Hıbbân el-Büstî, *Sahihu İbn Hıbbân bi tertibi İbn Belebân*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 2/319; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 9/16; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/62.

⁹⁹ لا صلاة إلا بقراءة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 140). Müslim, “Salât”, 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13/441; 15/444.

¹⁰⁰ لا صلاة إلا بحضور القلب (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 140). Rivayet bu haliyle tespit edilememiştir. Bu söz namazla ilgili hadislerde geçen “Kalbi ve yüzü ile yönelmiş olduğu halde” (Müslim, “Tahâret”, 17) ifadesinin manen rivayeti olmalıdır. Bursevî, “Namazın gereği ise zahîrî temizlik ve kalp huzurudur.” demiştir. Bk. İsmâîl Hakî Bursevî, *Tefsîru ruhi'l-beyân* (Beyrût: Dâru İhyâi'l-Arabî, ts.), 5/102. Bu sözün birebir aynısı Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî'nin bir ifadesinde tespit edilebildi. Bk. Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *el-Mu'tesar mine'l-Muhtasar min Meşkelî'l-âsar* (Beyrût: Âlemu'l-kütüb, ts.), 43.

¹⁰¹ لا صلاة إلا بفاتحة الكتاب (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 208, 672). Tirmizî, “Salât”, 183; Ebû Dâvud, “Salât”, 135; Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk el-İsferâinî, *Müsnedü Ebî Avâne*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşki (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1998), 1/451.

¹⁰² تفكر ساعة خير من عبادة ستين سنة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 208). Bu rivayetin, isnadındaki yalancı râvîler sebebiyle Hz. Peygamber'e nispetinin uydurma olduğu ifade edilmiştir. Bk. Celâluddîn Abdürrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Leâli'l-masnûa fi'l-ehâdisi'l-mevdûa*, thk. Salah b. Muhammed b. Uveyda, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996), 2/276; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 188; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed İbn Arrâk el-Kinânî, *Tenzihü's-şerîati'l-merfû'a ani'l-ahbâri's-şeniati'l-mevdûa*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf-Abdullâh Muhammed es-Siddîk (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1378), 2/304. “Bir saat tefekkür, bir gece ibadetten daha hayırlıdır” şeklinde Ebu'd-Derdâ ve Hasen el-Basrî'nin sözü olarak nakledilmiştir. Bk. Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme (Cidde: Dâru'l-Kible, 2006), 19/179, 374.

¹⁰³ لي مع الله وقت لا يسعني فيه نبي مرسل ولا ملك مقرب (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 147, 701). Rivayetin ilk cümlesi için bk. 281, 692, 693, 777). Bazı sûfilerin hadis olarak naklettiği bu sözün Hz. Peygamber'e ait olmadığı belirtilmiştir. Bk. Alî el-Kârî, *el-Masnû'*, 151; Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 299.

10. “Cennet ehlinin çoğu aptallardır”¹⁰⁵
11. “Cennet kötülüklerle kuşatılmıştır.”¹⁰⁶
12. “Hak, Ömer’in diliyle konuşur.”¹⁰⁷
13. “Kim yerin üzerinde yürüyen ölü bir kimseye bakmak isterse, Ebu Bekir-i Sıddık’a baksın.”¹⁰⁸
14. “Kimin dini sağlam olursa, imtihanı da o kadar ağır olur. Kimin dini de zayıf olursa, imtihanı da o kadar zayıf olur.”¹⁰⁹
15. “Ara sıra ziyaret et de sevgi artsın.”¹¹⁰
16. “Kimin için bir şeyde bereket varsa, ona sıkı sıkı sarılsın.”¹¹¹
17. “İyilerin iyilikleri, yakınlaştırılanların kötülükleridir.”¹¹²
18. “Senin bir şeyi sevmen, kulağımı sağır ve gözünü kör eder.”¹¹³
19. “Gıybet etmek, zina etmekten daha kötüdür.”¹¹⁴
20. “Hud suresi beni yaşlandırdı.”¹¹⁵

¹⁰⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 692, 721). Serahsî, *el-Mebsût*, 10/111; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 12/414. Hz. Peygamber'e nispet edilen bu rivayetin bu lafızla sahih olmadığı belirtilmiştir. Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, 2/641. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in, daha fazla ibadet edebilmek için kendi kendine evlenmeme sözü veren Osman b. Maz'ûn'a nasihatinde “اني لم أومر بالرهانية” “Ruhbanlıkla emrolunmadım” (Dârimî, Nikah, 4) veya “إن الرهانية لم تكتب علينا” Ruhbanlık bize yazılmamıştır.” (Abdurrezâk, *el-Musannef*, 7/150; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 43/70; İbn Hibbân, *Sahîh*, 1/185) dediği nakledilmiştir.

¹⁰⁵ İn أكثر أهل الجنة البله (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 145). Çok zayıf bir senedle nakledilen (Bezzâr, *Müsned*, 13/32; Tahavî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, 7/431; İbn Adiy, *el-Kâmil*, 1/191) bu rivayetin aslının olmadığı belirtilmiştir. Bk. Alî el-Kârî, *el-Masnû'*, 57; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 29.

¹⁰⁶ حفت الجنة بالمكاره (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 145). Müslim, “Cennet”, 1; Tirmizî, “Sıfatü'l-cenne”, 21.

¹⁰⁷ الحق ينطق على لسان عمر (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 148). Hadisi bu lafızla tespit edemedik. “Allah, hakkı Ömer'in diline ve kalbine yerleştirmiştir” şeklinde nakledilmiştir. Bk. Ebû Dâvud, “Harâc”, 18; Tirmizî, “Menâkıb”, 18; İbn Mâce, “Mukaddime”, 11.

¹⁰⁸ من أراد أن ينظر إلى ميت يمشي على الأرض فليظنر إلى أبي بكر الصديق (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 148). Tilmisânî, *Nefhu't-tib*, 5/164. Başka kaynaklarda bu lafızla tespit edemediğimiz bu rivayetin bir benzeri “Kim, cehennemden azat edilmiş birine bakmak isterse Ebû Bekir'e baksın!” şeklinde nakledilmiştir. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/170; Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selîm Esed (Dîmeşk: Dâru'l-Me'mûn, 1984), 8/342; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 9/149.

¹⁰⁹ من ثخن دينه ثخن بلاؤه ومن رق دينه رق بلاؤه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 146). İbn Hibbân, *Sahîh*, 7/183; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/41. İsnadında inkıta' olduğu belirtilen bu rivayetin bir benzeri için bk. Tirmizî, “Zühd”, 56.

¹¹⁰ زر غبا (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 159, 688). Tayâlisî, *Müsned*, 4/268; Bezzâr, *Müsned*, 9/381; İbn Hibbân, *Sahîh*, 2/386; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2/210; 3/248. Sâgânî bu rivayetin mevzû' olduğunu ileri sürmüştür. Bk. Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa fi'l-ehâdisi'l-mevdûa*, thk. Abdurrahmân el-Muallimî (Beyrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1407), 260.

¹¹¹ من يورك له في شيء فليزمه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 159). Bu ibarenin hadis değil, seleften birinin sözü olduğu belirtilmiştir. Bk. Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiye, *Ehâdisu'l-kussâs*, thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ (Beyrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1988), 59; Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 337. Benzer bir rivayet için bk. İbn Mâce, “Ticârât”, 4; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin Beyhakî, *el-Âdâb*, nşr. Ebû Abdullâh es-Saîd el-Medûh (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 319.

¹¹² حسنات الأبرار سيئات المقربين (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 160, 684). Metinde doğrudan Hz. Peygamber'e nispet edilmeden verilen bu sözün, aslında ilk dönem mutasavvıflarından Ebu'l-Kâsım Cüneyd'in (Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Hâc el-Fâsî, *el-Medhal* (Dâru't-Türâs, ts.), 1/190) veya Ebû Saîd el-Harrâz'ın (Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 195) sözü olduğu belirtilmiştir.

¹¹³ حبك الشيء يعمي ويصم (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 100, 161,164, 314). Ebû Dâvud, “Edeb”, 124; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/24; 45/533.

¹¹⁴ الغيبة أشد من الزنى (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 149). Hennâd, *ez-Zühd*, 2/565; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 6/348.

21. “Mümin Allah’ın nuruyla bakar.”¹¹⁶
22. “Şeytanım Müslüman oldu.”¹¹⁷
23. “Hayırlı servet hayırlı insan içindir.”¹¹⁸
24. “Müminler tek bir kişi gibidirler.”¹¹⁹
25. “Âdem ve onun dışındakilerin hepsi benim sancağımın arkasındadırlar, ancak benim için övünmek yoktur. Ben Arapların ve diğerlerinin en iyi konuşan kişisiyim, ancak benim için övünmek yoktur. Benim övüncüm sadece fakirliktir.”¹²⁰
26. “Allah’ım! Toplumumu hidayet et, çünkü onlar bilmiyorlar.”¹²¹
27. “Söz vermek bir borçtur.”¹²²
28. “İnsan, dilinin altında gizlidir.”¹²³
29. “Hannane sütunu”¹²⁴
30. Ayın yarılma hadisesi¹²⁵
31. “Ümmetim dalalet üzere bir araya gelmez.”¹²⁶

¹¹⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 119, 723, 764). Tirmizî, “Tefsîr”, 56; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 15/552; Bezzâr, *Müsned*, 1/169.

¹¹⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 97, 161, 250). Tirmizî, “Tefsîr”, 16; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-’evsat*, 3/312; 8/23.

¹¹⁷ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 169). Bezzâr, *Müsned*, 14/249.

¹¹⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 169). Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29/338; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 11/381; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-’evsat*, 3/291.

¹¹⁹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 162, 617). Şeybânî, *el-Kesb*, 73; Sem’ânî, *Tefsîr*, 3/510; Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 10/58.

¹²⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 171). Rivayetin ilk cümlesi için bk. Tirmizî, *Tefsîr*, 18; Bezzâr, *Müsned*, 13/71; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, 4/213. “Ben Arapların ve diğerlerinin en iyi konuşan kişisiyim” cümlesine mevzu hadisleri toplayan eserlerde yer verilmiştir. Bk. Sâğânî, *el-Mevzûât*, 73; Alî el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 117. Rivayetin son cümlesinin ise Hz. Peygamber’e ait olmayan asılsız bir rivayet olduğu belirtilmiştir. Ebû Hafs Ömer b. Alî İbnü’l-Mülakkın, *el-Bedru’l-münîr fî tahrîci’l-ehâdis ve’l-âsâri’l-vâkıati fi’ş-Şerhi’l-kebîr*, thk. Mustafa Ebu’l-Ğayt vd. (Riyâd: Dâru’l-Hicre, 2004), 7/587; Alî el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 254.

¹²¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 78, 171, 203, 712, ayrıca rivayetin ilk cümlesi için bk. s.270). Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, thk. Muhammed b. Saîd Besyûnî Zağlûl (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1410), 3/45; Kâdî Ebu’l-Fadl İyâz b. Mûsâ el-Yahsûbî, *eş-Şifâ bi ta’rîfi hukûki’l-Mustafâ* (Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1988), 1/105. Hz. Peygamber, benzer bir cümleyi geçmiş peygamberlerden birini anlatırken onun sözü olarak da zikretmiştir. Bk. Buhârî, “Enbiyâ”, 52; Müslim, “Cihâd”, 105.

¹²² Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 116). Taberânî, *el-Mu’cemu’l-’evsat*, 4/23; Muhammed b. Selâme b. Ca’fer el-Kudâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1986), 1/40.

¹²³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 111, 119). Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 22/42; Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî el-Bağdâdî, *el-Hâvî fî fikhi’ş-Şâfiî* (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), 12/262. Hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu söz Hz. Ali’ye de nispet edilmiştir. Bk. Ebû Hayyân Ali b. Muhammed et-Tevhîdî, *el-Besâir ve’z-zehâir*, thk. Vedâd el-Kâdî (Beyrût: Dâru Sâdır, 1988.), 2/230; İzzuddîn Abdülhamîd b. Hibetullâh İbn Ebî’l-Hadîd, *Şerhu Nehci’l-belâğa*, thk. Muhammed Abdülkerim en-Nemerî (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998), 18/353.

¹²⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 111). Hz. Peygamber’in üzerinde hutbe okuduğu hurma kütüğüne verilen isim. Kendisine minber inşa edildiğinde kütük, Hz. Peygamber’den ayrılacağı için inler gibi ses çıkarmış, buna binaen böyle isimlendirilmiştir. Bk. Buhârî, “Cum’â”, 24; Tirmizî, “Salât”, 362.

¹²⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 658). Buhârî, “Menâkıb”, 24; Müslim, “Sıfatü’l-münâfıkîn”, 43.

¹²⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 123). Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 12/447; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/115.

32. “İnsanların en hayırlısı, insanlara en faydalı olan kişidir.”¹²⁷
33. “Ben yere ve göğe sığmam, fakat mümin kululumun kalbine sığarım.”¹²⁸
34. “Rahmetim gazabımın önüne geçmiştir.”¹²⁹
35. “Allah Teâlâ'nın nurdan yetmiş perdesi vardır.”¹³⁰
36. “Bir parmak ucu dahi yaklaşırsam kesinlikle yanarım.”¹³¹
37. “Mümin yalan söylemez.”¹³²
38. “Benim velilerim kubbelerimin atındadır. Onları benden başkası bilmez.”¹³³
39. “Bilin ki Allah'ın velileri ölmezler, tam tersine bir yurttan başka bir yurda taşınırlar.”¹³⁴
40. “Dünya ahiret ehline haramdır. Ahiret de dünya ehline haramdır. Ancak ehlullâha hem dünya hem ahiret haramdır.”¹³⁵
41. “İnsanlarla akıllarına göre konuşun.”¹³⁶

¹²⁷ خیر الناس من ینفع الناس (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 126). Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 6/58; Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 2/223; Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 246 (no: 4044).

¹²⁸ لا یسعنی سمائی ولا أرضی، بل یسعنی قلب عبدی المؤمن (s.125, 213, 257, 267, 284, 677, 738). Nisâbü'rî, *Ğarâibü'l-Kur'an*, 1/674. (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 125'te sadece “لا یسعنی سمائی” kısmı verilmiş; s.257 ve 738'de ما لا یسعنی şeklinde zikredilmiştir).

¹²⁹ سبقت رحمתי غضبی (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 109). Buhârî, “Bed'u'l-halk”, 1; “Tevhîd”, 15; Müslim, “Tevbe”, 14.

¹³⁰ الله تعالى سبعون حجبا من نور (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 104, 118). Gazâlî, *İhyau ulûmi'd-dîn*, 1/101. Benzer bir rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 6/278. İbnü'l-Cevzî, bu rivayetin mevzu olduğunu belirtmiştir. Bk. Ebu'l-Ferac Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966), 1/117.

¹³¹ لو دنوت أنملة لأحترقت (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 182, 209). Mirac gecesi Cibrâil'e isnad edilen bu söz için bk. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 2/445; 25/131. Benzer bir rivayet için bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe el-Absî, *el-Arş*, thk. Muhammed b. Halife et-Temîmî (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1998), 468. İsnadı sahih olan ancak maktu' olan bu rivayette bir önceki rivayet de “Allah ile benim aramda nurdan yetmiş perde vardır.” lafzıyla yer almaktadır. Süyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, 1/23.

¹³² المؤمن لا یكذب (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 152, 637, 652). Fahrüddîn Osmân b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Bulak-Kâhire: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313), 5/98. Soru kalıbıyla gelen rivayet için bk. Mâlik, “Câmi”, 7 (no: 1795); Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullâh İbn Abdilber, *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed el-Bekrî, (Müessesetü'l-Kurtuba, ts.), 16/253. Müellif, hadisi s.637'de uzun haliyle vermiştir. Bu rivayette Hz. Peygamber'e mü'minin zina edip etmeyeceği sorulmuş, o da edebileceğini belirtmiş, Ebu'd-Derdâ bunu kabul etmek istemeyince “Ebu'd-Derdâ'nın itirazına rağmen mü'min olduğu halde zina eder” buyurmuş, ancak mü'minin yalan söylemeyeceğini bildirmiştir. Bu rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14/311; 45/483; Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasen Abdülmün'im Şelbî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 6/276-277.

¹³³ أولیائی تحت قبایي لا یعرفهم غیري (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 99, 284, 306, 771). Nisâbü'rî, *Ğarâibü'l-Kur'an*, 2/58; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/248. Tasavvuf kitaplarında hadis olarak zikredilen bu söz hiçbir muteber hadis kaynağında bulunmamaktadır. Bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis* (Konya: Yediveren Yayınları, 2001), 285. Şems, bir yerde rivayetin ilk kısmına (s.771), üç yerde ise son kısmına hadis olduğunu belirtmeksizin atıf yapmıştır.

¹³⁴ المؤمنون لا یموتون بل ینقلون من دار إلى دار (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 86'da “bir yurttan başka bir yurda” ifadesi olmaksızın, s. 204'te “bir yurttan başka bir yurda taşınırlar” şeklinde). Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 25/70. Râzî'nin Hz. Peygamber'e nispet ettiği bu söz hadis kaynaklarında tespit edilememiştir.

¹³⁵ الدنيا حرام على أهل الآخرة، والآخرة حرام على أهل الدنيا، والدنيا والآخرة حرامان على أهل الله (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 79). Ebû Şucâ' Şîrûye b. Şerhdâr ed-Deylemî, *el-Firdevs bi me'sûri'l-hutâb*, thk. es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 2/230. Başka kaynaktan tespit edemediğimiz bu rivayeti Elbânî mevzû' olarak değerlendirmiştir. Bk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, *es-Silsiletü'l-ehâdisid-daîfe ve'l-mevdûa* (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1992), 1/105. Şems, Mevlânâ'nın üçüncü gruptan olduğunu belirtmiştir (s.79).

42. “Kim nefsinı tanırsa kesinlikle Rabbini tanı(mıştı)r.”¹³⁷
43. “Ben kalbi kırıkların yanındayım.”¹³⁸
44. “Ruhlar daha önce bir araya toplanmış ordulardır. (Birbirleriyle orada tanışıp dost olanlar, burada da dost olurlar. Orada birbirlerine düşman olanlar, burada da birbirlerine muhalif olurlar.)”¹³⁹
45. “Şeytan, kanın damarlarda hareket etmesi gibi, insanoğlunun damarlarında hareket eder.”¹⁴⁰
46. “Kim bir şeyi severse, onu anmayı çoğaltır.”¹⁴¹
47. “Küçük cihattan büyük cihada döndük.”¹⁴²
48. “Allah ruhları bedenlerden önce yaratmıştır.”¹⁴³
49. “Sultan Allah'ın gölgesidir.”¹⁴⁴
50. “Beni Rabbim terbiye etmiştir ve ne güzel terbiye etmiştir.”¹⁴⁵
51. “Vatan sevgisi imandandır.”¹⁴⁶
52. “Dolunay gecesinde ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz.”¹⁴⁷

¹³⁶ كملوا الناس على قدر عقولهم (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 77). Rivayet bu lafızla tespit edilememiştir. “İnsanlarla akıllarına göre konuşmakla emrolunduk” şeklindeki hadis için bk. Deylemî, *el-Firdevs*, 1/398; İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ammen işteherâ mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs* (Kâhire: Mektebü'l-Kudüs, 1351), 1/196. Hz. Ali'nin de “İnsanlara kavrayacakları şeyleri anlatın” dediği nakledilmiştir. Bk. Buhârî, “İlim”, 49.

¹³⁷ من عرف نفسه فقد عرف ربه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 76, 174, 257, 262, 309, 734, 762, 777) Yahyâ b. Muâz'ın sözü olduğu söylenen bu rivayetin Hz. Peygamber'e isnadının uydurma olduğu belirtilmiştir. Sâğânî, *el-Mevzûât*, 35; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 351-352.

¹³⁸ أنا عند المنكسرة قلوبهم لأجلي (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 71, 284). Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), 2/364. Bu sözün Hz. Peygamber'e isnadı uydurma kabul edilmiştir. Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 117.

¹³⁹ الأرواح جنود مجنونة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 173, 703). Buhârî, “Enbiyâ”, 3; Müslim, “Birr”, 159.

¹⁴⁰ إن الشيطان ليجري في بني آدم مجرى الدم في العروق (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 173, 214, 232, 762). Buhârî, “İ'tikâf”, 11, 12; Müslim, “Selâm”, 23.

¹⁴¹ من أحب شيئاً أكثر ذكره (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 174). Beyhakî'nin Mâlik b. Dînâr'ın sözü olarak verdiği (Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 2/49) bu rivayetin Hz. Peygamber'e nispetinin (Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 507 (no: 8312) doğru olmayıp Hz. Aişe'ye ait olduğu belirtilmiştir (Muhammed el-Mâlikî, *en-Nuhbetü'l-behiyye fi'l-ehâdisi'l-mekzûbe*, 17).

¹⁴² رجعنا من الجهاد الأصغر إلى الجهاد الأكبر (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 269). Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebir*, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beyrût: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1996), 165; Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târih Bağdâd* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 13/523. Bu meşhur rivayetin Hz. Peygamber'e ait bir hadis olmadığı, Şamlı tâbiîlerden İbrâhîm b. Ebî Able'nin sözü olduğu belirtilmiştir. Mizzî, İbrâhîm b. Ebî Able'nin sözü olarak rivayeti isnadıyla zikretmiştir. Cemâluddîn Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 2/144.

¹⁴³ إن الله خلق الأرواح قبل الأجساد (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 282). Aslı yoktur. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/401; Süyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, 1/349; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, 1/417.

¹⁴⁴ السلطان ظل الله (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 709). Zayıf bir rivayettir. Bk. Bezzâr, *Müsned*, 12/17; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadîr Atâ (Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, 1994), 8/162.

¹⁴⁵ أدبني ربي فأحسن أدبي (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 715). Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, *Edebü'l-implâ ve'l-istimlâ* (Beyrût: Mektebetü Hilâl, 1989), 5; Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 25 (no: 310). Sâbit bir isnadının olmadığı belirtilmiştir. Bk. Şevkânî, *el-Fevâid*, 91; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 87.

¹⁴⁶ حب الوطن من الإيمان (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 737). Aslı yoktur. Sâğânî, *el-Mevzûât*, 53; Ali el-Kârî, *el-Masnû*, 91; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 11.

53. “Allah Âdem’i kendi suretinde yaratmıştır.”¹⁴⁸
54. “Rabbimi kırmızı elbise içinde gördüm”¹⁴⁹
55. “Ey mümin! Çabuk geç, senin nurun benim ateşimi söndürdü.”¹⁵⁰
56. “Ben sizin din işlerinizi daha iyi bilirim. Siz de dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz.”¹⁵¹
57. “Kim kırk sabah Allah’a ihlâslı bir şekilde kulluk ederse, kalbindeki hikmet pınarları dilinde ortaya çıkmaya başlar.”¹⁵²
58. “Kardeşlerimle buluşmayı şevkle bekliyorum.”¹⁵³
59. “Beni Metta oğlu Yunus’tan üstün görmeyin.”¹⁵⁴
60. “Kim sırrını gizlerse, işine hâkim olur.”¹⁵⁵
61. “Onun eli vardır; sadaka fakirin eline geçmeden önce Rahman’ın eline geçer.”¹⁵⁶
62. “Büyük çoğunlukla birlikte olun.”¹⁵⁷
63. “İnsanlar altın madenleri gibi madenlerdir.”¹⁵⁸

¹⁴⁷ سترون ريكم كما ترون القمر ليلة البدر (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 176; sadece ilk cümlesi için bk. 257). Buhârî, “Mevâkîtu’s-salât”, 15; “Tevhîd”, 24; Müslim, “Mesâcid”, 211.

¹⁴⁸ خلق الله آدم على صورته (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 176). Buhârî, “İsti’zân”, 1; Müslim, “Birr”, 115; “Cennet”, 28.

¹⁴⁹ رأيت ربي في حلة حمراء (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 176). Bu rivayetin sabit olmadığı belirtilmiştir. Bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, 1/35-36.

¹⁵⁰ جز يا مؤمن فإن نورك أطفأ ناري (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 182, 233, 620). Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 22/258; İbn Adiy, *el-Kâmil*, 6/394; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 9/329; Hatîb, *Târîh*, 9/232. Rivayetin münker olduğu belirtilmiştir. Bk. Fettenî, *Tezkiratü’l-mevzûât*, 225; Muhammed el-Mâlikî, *en-Nuhbetü’l-behiyye fi’l-ehâdîsi’l-mekzûbe*, 6. Bu rivayette “nârî” kelimesi yerine “lehebî” kelimesi vardır.

¹⁵¹ أنا أعلم بأمور دينكم وأنتم أعلم بأمور دنياكم (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 183). Benzer lafızlarla gelen rivayetler için bk. İbn Mâce, *Ruhûn*, 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/19; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/214.

¹⁵² من أخلص لله تعالى أربعين صباحاً ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 187; sadece “kırk sabah” ifadesi için bk. 206). İbnü’l-Mübârek, *ez-Zühed*, 359; Hennâd, *ez-Zühed*, 2/357; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 5/189; Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 16/154. Bazı tarikleri mürsel olan bu rivayet çok zayıf ve uydurma olarak değerlendirilmiştir. Bk. İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 3/144; Alî el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 326; Fettenî, *Tezkiratü’l-mevzûât*, 191-192.

¹⁵³ وا شوقاه إلى لقاء إخواني (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 185, 706). Rivayetin ilk cümlesi hakkında müellifin zikrettiği lafız için bk. Ebû Talib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî, *Kûtu’l-kulûb fi muâmeleti’l-mahbûb ve vasfu tariki’l-mürîd ilâ makâmi’t-tevhîd*, thk. Âsım İbrâhîm el-Keyyâlî (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2005), 1/247; Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Hişâm Semîr el-Buhârî (Riyâd: Dâru Âlemi’l-Kütüb, 2003), 5/163; Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 3/379. Benzer lafızla gelen rivayetler için bk. Müslim, “Tahâret”, 39; Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *el-Müctebâ mine’s-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde (Haleb: Mektebü’l-Matbûâtî’l-İslâmiyye, 1986), “Tahâret”, 110; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13/373; 20/37. Rivayetin ilk geçtiği yerde hadisin devamı Farsça olarak verilmiştir. Bk. Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 185.

¹⁵⁴ لا تفضلوني على يونس بن متى (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 189). Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 6/525. Zeylâî, bu lafızla rivayetin oldukça garîb olduğunu belirtmiştir (*Tahrîcu’l-ehâdis*, 1/264). “Hiçbir kula ‘Ben Yunus b. Metta’dan daha hayırlıyım’ demek yaraşmaz.” şeklindeki rivayet için bk. Buhârî, “Enbiyâ”, 26; Müslim, “Fezâil”, 166.

¹⁵⁵ من كنتم سره ملك أمره (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 191). Bu sözün Hz. Peygamber’e ait olmayıp İmâm Şâfi’nin bir sözünün manen rivayeti olduğu belirtilmiştir. Bk. Alî el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 357; Fettenî, *Tezkiratü’l-mevzûât*, 205.

¹⁵⁶ له يدًا الصدقة تقع في يد الرحمن قبل أن تقع في يد الفقير (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 200). Benzer lafızla gelen rivayet için bk. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *el-Emvâl*, thk. Halîl Muhammed Herrâs (Beyrût: Dâru’l-Fikr, ts.), 1/478; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, 3/273. Taberânî, bu rivayeti İbn Mes’ud’un sözü olarak kaydetmiştir. Bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 9/109.

¹⁵⁷ عليكم بالسواد الأعظم (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 205). İbn Mâce, “Fiten”, 8; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, thk. Subhî es-Sâmerrâî-Mahmûd es-Sâidî (Kahire: Mektebetü’s-Sünne, 1988), 367. Sahabeden Ebû Ümâme’nin sözü olarak da nakledilmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30/392; 32/96.

64. Hz. Muhammed'in meclisine bir fakir geldi. Zengin bir adam elbisesini gururlanarak ve kibirlenerek onun elbisesinin üzerine koydu. Hz. Peygamber bundan dolayı öfkeleni ve zengin adama öfkeyle baktı. Zengin adam dedi ki: "Ey Allah'ın Resülü! (Bana hakkını helal etmesi için) malımın yarısını ona bağışlıyorum, (siz de beni affedin)." Bunun üzerine helal etti.¹⁵⁹
65. Dünya sevgisini kınamakla ilgili hadisi¹⁶⁰
66. "Müslüman, diğer Müslümanların, onun elinden ve dilinden güvende oldukları kişidir."¹⁶¹
67. "Mümin müminin aynasıdır."¹⁶²
68. "(Nur kalbe girdiği zaman genişler ve ferahlar.)" Ashab: "Bunun alâmeti nedir?" diye sorunca buyurdu ki: "Aldanma yurdundan uzaklaşır, (ebedi yurda yönelir, gelmeden önce ölüme hazırlanır.)"¹⁶³
69. "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın."¹⁶⁴
70. "Yaşlı kadınların adetlerini benimseyin."¹⁶⁵
71. "Ben onun kulağı ve gözü olurum."¹⁶⁶
72. "Kur'an ehli, Allah ehli ve Allah'ın özel kullarıdır"¹⁶⁷
73. "Kur'an'ı güzel sesle ve ahenkle okumayan bizden değildir."¹⁶⁸
74. "Lâ ilâhe illallah/Allah'tan başka ilah yoktur inancı benim kalemdir. Kim benim kaleme girerse azabımdan güvende olur."¹⁶⁹
75. "Kim ihlâslı ve muhlis bir şekilde Lâ ilâhe illallah derse cennete girer."¹⁷⁰

¹⁵⁸ الناس معادن كمعادن الذهب (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 205). Buhârî, "Enbiya", 21; "Menâkıb", 1; Müslim, "Birr ve sıla", 160.

¹⁵⁹ دخل في مسجد النبي صلى الله عليه وسلم فقير، فبسط رجل غني ذيله على ذيل الفقير تكبراً وتجبراً، فغضب رسول الله صلى الله عليه وسلم، ونظر إليه نظر المغضب، فقال الغني: يا رسول الله أنا أعطيه نصف مالي حتى تستحل لي، فأحل. (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 209). Benzer bir hikâye zayıf bir isnadla mürsel olarak nakledilmiştir. Bk. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 8/53.

¹⁶⁰ حديث حب دنیا (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 234). Dünya sevgisi ile alakalı hadisler olarak iki rivayet zikredilebilir. Dünya sevgisini en büyük günah sayan rivayet için bk. Deylemî, *Firdevs*, 5/342. "Aralarında dünya sevgisi görünmediği sürece ümmetim hayır üzerinde olacaktır." rivayeti için bk. Deylemî, *Firdevs*, 5/93.

¹⁶¹ المسلم من سلم المسلمون من يده ولسانه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 240). Buhârî, "İmân", 3; Müslim, "İmân", 65.

¹⁶² المؤمن مرآة المؤمن (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 608). Ebû Dâvud, "Edeb", 57; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2/325.

¹⁶³ وما علامة ذلك؟ قال التجافى عن دار الغرور (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 222). Vekî b. el-Cerrâh er-Ruâsî, *ez-Zühd*, thk. Abdurrahmân Abdulcebbar el-Ferivâî (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1984), 240-241; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 19/54; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'an (Tefsir)*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 12/100.

¹⁶⁴ تخلقوا بأخلاق الله (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 242, 250). Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9/408. Tasavvuf kültüründe hadis olarak zikredilen bu sözün Hz. Peygamber'den naklinin bir aslının olmadığı belirtilmiştir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, 6/346.

¹⁶⁵ عليكم بدين العجايز (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 249, 262). Hz. Peygamber'e nispet edilse de aslının olmadığı belirtilmiştir. Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 248; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 16.

¹⁶⁶ كنت له سمعاً وبصراً (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 250). Buhârî, "Rikâk", 38.

¹⁶⁷ أهل القرآن وأهل الله وخاصته (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 253, 698). İbn Mâce, "Mukaddime", 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/296, 305.

¹⁶⁸ من لم يتغن بالقرآن فليس منا (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 253). Buhârî, "Tevhîd", 44; Ebû Dâvud, "Salât", 353.

¹⁶⁹ لا إله إلا الله حصني ومن دخل حصني أمن من عذابي (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 258). Kudâî, *Müsnedü's-şihâb*, 2/323; Deylemî, *el-Firdevs*, 5/251. Alî er-Rıza kanalıyla gelen bu rivayet isnadındaki müttehem ve zayıf râviler sebebiyle tenkit edilmiştir. Bk. İbn Arrâk, *Tenzihu's-şerîa*, 1/153.

76. “Haberi duymak, gözle görmek gibi değildir.”¹⁷¹
77. “Allah’ım! Beni bir miskin olarak yaşat. Beni bir miskin olarak öldür. Beni miskinlerin zümresi içinde haşır eyle.”¹⁷²
78. “Benim övüncüm sadece fakirliktir.”¹⁷³
79. “Nice Kur’an okuyan kişi vardır (ki Kur’an ona lanet eder).”¹⁷⁴
80. “Kur’an’ın bir zahiri ve bir de batını vardır. Batınının ise yedi tane batını vardır.”¹⁷⁵
81. ‘Kim kardeşi için kuyu kazarsa, ona kendisi düşer.’¹⁷⁶
82. Hz. Mûsâ: “Allah’ım! Beni Muhammed’in ümmetinden kıl.”¹⁷⁷
83. Hz. Hızır da yalvarıp diyordu ki: “Allah’ım! Beni Muhammed’in ümmetinden kıl.”¹⁷⁸
84. Hz. Musa ve Hz. İsa dahi diyorlardı ki: “Rabbim! Beni Muhammed’in ümmetinden kıl.”¹⁷⁹
85. “Ne mutlu beni gören kişiye ve beni gören kişiyi gören kişiye!”¹⁸⁰
86. “Beni kullarımın kalplerine sevdiren. Benim nimetlerimi ve rızıklarımı onlara hatırlatın. Çünkü kalpler kendisine iyilik eden kimseyi sevecek, kendisine kötülük eden kimseye nefret edecek şekilde yaratılmıştır.”¹⁸¹
87. “Kadınlarla istişare edin ve onlara muhalefet edin.”¹⁸²
88. “Allah hiçbir zaman cahili dost edinmemiştir.”¹⁸³

¹⁷⁰ من قال لا إله إلا الله خالصًا مخلصًا دخل الجنة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 259). Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur’ân*, 10/60; Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed es-Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-husân fî tefsîri'l-Kur’ân*, thk. Muhammed Alî Muavvid-Âdil Ahmed (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418), 1/252. “Kıyamet günü şefaatiyle insanların en mutlu olanı ihlâslı ve muhlis bir şekilde Lâ ilâhe illallah diyenlerdir” şeklindeki hadis için bk. Buhârî, “İlim”, 33.

¹⁷¹ وليس الخبر كالمعاينة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 277). Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/341; Taberânî, *el-Mu’cemu'l- evsat*, 1/12.

¹⁷² اللهم أحيني مسكينًا وأمتني مسكينًا واحشرنني في زمرة المساكين (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 263; son cümle olmaksızın bk. 656). Tirmizî, *Zühd*, 37; İbn Mâce, *Zühd*, 7.

¹⁷³ الفقر فخري (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 280, 754). Hz. Peygamber’e ait olmayan asılsız bir rivayet olduğu belirtilmiştir. İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münür*, 7/587; Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 254.

¹⁷⁴ رُب نال القرآن (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 698). Enes b. Mâlik’in sözü olarak nakledilmiştir. Bk. Gazâlî, *İhyâ*, 2/32.

¹⁷⁵ للقرآن ظهر وبطن ولبطنه بطن إلى سبعة أبطن (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 698; ayrıca muhtasar olarak: 728, yalnız ilk cümlesi: 771). Hafâcî, *Inâyetü'l-kâdî*, 2/29; Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, nşr. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz (Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 2005), 13/230. Rivayetinin ilk cümlesi hadis kaynaklarında da yer almaktadır. Bk. Bezzâr, *Müsned*, 5/442; Taberânî, *el-Mu’cemu'l- evsat*, 1/236.

¹⁷⁶ من حفر بئرًا لأخيه وقع فيه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 283, 740). Hz. Peygamber’den bir aslı bulunmamaktadır. Bk. Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 342.

¹⁷⁷ اللهم اجعلني من أمة محمد (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 249, 284). Taberî, *Tefsîr*, 13/124.

¹⁷⁸ اللهم اجعلني من أمة محمد (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 284). Hz. Hızır’ın böyle bir söz söylediği tespit edilememiştir. Bu dua, Musâ ve İlyas (Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/617) peygamberlerin duası olarak nakledilmiştir.

¹⁷⁹ اجعلنا من أمة محمد (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 664). Taberî, *Tefsîr*, 13/124; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/617. Hz. İsa’nın sözü olarak tespit edilememiştir.

¹⁸⁰ طوبى لمن رآني ولمن رأى من رآني (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 287, 643, 689, sadece ilk kısmı: 689). Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 1/335; Taberânî, *el-Mu’cemu'l-kebîr*, 22/20; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/86.

¹⁸¹ حبيبي في قلوب عبادي وذكّروهم الأني ونعماني فإن القلوب جبلت على حب من أحسن إليها وبغض من أساء إليها (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 287). Rivayetinin son cümlesi merfû olarak nakledilmiş olsa da tâbîundan el-A’meş’e ait bir söz olduğu belirtilmiştir. Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 11/307.

¹⁸² شاوروهن وخالفوهن (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 287). Hz. Peygamber’in sözü olarak aslının olmadığı belirtilmiştir. Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 222; Fettehî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 128.

89. “Niyetler amellere göredir”¹⁸⁴
90. “Bana cennet kokusu koklat.”¹⁸⁵
91. “Kim bağışlanmış bir kimse ile yemek yerse o da bağışlanır.”¹⁸⁶
92. “Eğer sen olmasaydın, (felekleri yaratmazdım).”¹⁸⁷
93. “Kim bir zimmîye eziyet ederse bana eziyet etmiştir.”¹⁸⁸
94. “Anlaşma sahibi anlaşma süresince (öldürülmez).”¹⁸⁹
95. “(Allah'ım! Beni bağışla, bana acı,) beni en ulu dosta (kendine) kavuştur.”¹⁹⁰
96. Hz. Alî: “Dostunu az sev, belki bir gün sana düşman olabilir. Düşmanına da az öfkelen, belki bir gün dostun olabilir.”¹⁹¹
97. “Kişi sevdiğiyle beraberdir.”¹⁹²
98. “İlimsiz amel sapıklıktır.”¹⁹³
99. “Mümin necis olmaz.”¹⁹⁴
100. “Bir kişinin yiyeceği iki kişiye yeter.”¹⁹⁵
101. “Onu ne gören bir göz, ne işiten bir kulak, ne de bilen bir insan kalbi vardır.”¹⁹⁶
102. “Dünya köprüdür.”¹⁹⁷

¹⁸³ Ma اتخذ الله وليًا جاهلا (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 298). Hadis olarak sabit değildir. Bk. Alî el-Kârî, *el-Masnû'*, 156.

¹⁸⁴ النيات بالأعمال (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 290). Hadis-i şerif “Ameller niyetlere göredir” şeklindedir. Bk. Buhârî, “Bed'ü'l-vahy”, 1; Ebû Dâvud, “Talâk”, 11.

¹⁸⁵ أرحني رابحة الجنة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 309). *Makâlât*'ta istinca esnasında söyleneceği belirtilmiş bir dua cümlesidir. Ancak kaynaklarda Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye, abdestte burun temizliği yaparken okumasını söylediği dua cümlesi olarak nakledilmiş ve isnadında kopukluğun yanı sıra zayıf ve yalancılıkla itham edilmiş râvîlerin bulunduğu belirtilerek tenkit edilmiştir. Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis: el-Câmiu's-sağîr ve zevâidühü ve'l-Câmiu'l-kebîr*, nşr. Abbâs Ahmed Sakar vd. (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1994), 31/20-21.

¹⁸⁶ من أكل مع مغفور غفر له (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 318). Hz. Peygamber'e ait olmayan uydurma bir haberdir. Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 331; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 144.

¹⁸⁷ لولاك (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 320). Hz. Peygamber'e ait olmayan uydurma bir haberdir. Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 295; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 86.

¹⁸⁸ من أذى ذميًا فكأنما أذاني (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 607). Hz. Peygamber'e ait olmayan uydurma bir haberdir. Bk. Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 482; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 185.

¹⁸⁹ وإذا عهد في عهد (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 607). Ebû Dâvud, “Cihâd”, 157; Nesâî, “Kasâme”, 10; İbn Mâce, “Diyât”, 21.

¹⁹⁰ الرفيق الأعلى (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 614). Buhârî, “Meğâzî”, 78; Tirmizî, “Deavât”, 77.

¹⁹¹ أحب حبيبك هوئًا ما، عسى أن يصير بغيضك يومًا ما، وابغض بغيضك هوئًا ما، عسى أن يصير حبيبك يومًا ما (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 615-616). İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 19/554. Rivayetin merfû bir isnadına yer veren Tirmizî, sözün aslında Hz. Ali'ye ait olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 60.

¹⁹² المرء مع من أحب (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 617). Buhârî, “Edeb”, 96; Müslim, “Birr”, 165.

¹⁹³ العمل بغير علم ضلال (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 622). Hz. Ali'ye nispet edilen bir sözdür. Ebu'l-Feth Nâsihu'd-dîn Abdülvâhid b. Muhammed el-Âmidî, *Gureru'l-hikem ve düreru'l-kilem*, nşr. Abdülhasen Düheynî (Beyrût: Dâru'l-Hâdî, 1992), 50.

¹⁹⁴ يُنجس المؤمن لا ينجس (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 635). Buhârî, “Gusl”, 23; Müslim, “Hayz”, 115. Muhakkik şeklinde tahkik etmiş, ancak doğrusu يُنجس şeklinde olmalıdır.

¹⁹⁵ طعام الواحد يكفي الاثنين (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 642). Buhârî, “Et'ime”, 10; Müslim, “Eşribe”, 179.

¹⁹⁶ لا عين رأت ولا أذن سمعت ولا خطر على قلب بشر (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 650). Buhârî, “Bed'ü'l-halk”, 8; Müslim, “Cennet”, 2.

103. “Ümmetimin âlimleri İsrail oğullarının peygamberleri gibidirler.”¹⁹⁸
104. Hz. Peygamber gidiyordu, kendinden geçmiş dervişin biri de onun arkasından geliyordu ve diyordu ki: “Allah’ım! Sen benim kulumsun ve ben de senin kerîm rabbimim.” Hz. Peygamber onu yanına aldı. Ancak sahabiler onu öldürmeye niyetlenmişlerdi.¹⁹⁹
105. “Ey Muhammed’in Rabbi! Keşke Muhammed’i yaratmasaydın!”²⁰⁰
106. “İki defa doğmamış olan kişi Rahman’ın halısının üzerinde oturamaz ve melekût âleminin üzerine çıkamaz.”²⁰¹
107. Hz. Ali’nin şöyle dediği nakledilmiştir: Medine’deki Baki mezarlığında bir cenaze namazında idik. Hz. Peygamber yanımıza geldi. Ardından buyurdu ki: “İstisnasız her erkek ve her kadın için kalacağı yerin cennet veya ateş olacağı yazılmıştır.” Dediler ki: “Acaba yazımızı değiştiremez miyiz?” Buyurdu ki: İstedığınızı yapın, ancak herkes kendisi için yaratılmış olan şey için kolaylaştırılmıştır. Eğer cennet için yaratılmış ise ona cennet ehlinin amelleri kolay gelir. Eğer ateş için yaratılmış ise ona da ateş ehlinin amelleri kolay gelir.” Hz. Peygamber ardından şu ayetleri okudu: “Ancak kim bağışlayıp takvalı olursa ve iyiliği onaylarsa...”²⁰²
108. Hz. Peygamber Hz. Cebrail’e dedi ki: “Ömer’in makamı nedir?” Dedi ki: “Hz. Nuh’a verilen ömrün dört katı ömür olsaydı ve onun faziletlerini anlatsaydım, yine bitiremezdim.” Hz. Peygamber dedi ki: “Peki, Ebu Bekir’in makamı nedir?” Dedi ki: “Ömer bütün faziletlerine karşılık, Ebu Bekir’in iyiliklerinden sadece bir iyiliktir.”²⁰³
109. Hz. Peygamber ayakları şişinceye kadar namaz kılıyordu.²⁰⁴
110. “İslam garip bir şekilde başladı.”²⁰⁵
111. “Müminin kalbi, Rahmanın parmaklarından iki parmağın arasındadır.”²⁰⁶

¹⁹⁷ الدنیا قطرة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 651, 671). Hz. Peygamber’e ait olmayan bir haber olduğu (Sâgâni, *el-Mevzûât*, 38), İsâ Peygamber’in bir sözü olduğu belirtilmiştir (Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü’l-kulûb*, 1/426; Gazâlî, *İhyâ*, 4/386).

¹⁹⁸ علماء أمي كانبيا بني إسرائيل (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 653). Hz. Peygamber’den aslı olmayan bir rivayettir. Ali el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 247; Fettenî, *Tezkiratü’l-mevzûât*, 20.

¹⁹⁹ اللهم أنت عبيدي وأنا ربك الكريم (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 656) Rivayetin bu kısmı Arapça, geri kalanı farsça verilmiştir. Bu ifade hadislerde geçmekle birlikte (Bk. Müslim, “Tevbe”, 7) derviş kıssası tespit edilememiştir.

²⁰⁰ يا ليت رب محمد لم يخلق محمداً (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 672). Nisâbü’rî, *Ğarâibü’l-Kur’ân*, 2/506.

²⁰¹ لا يبطأ بساط الرحمن ولم يعرج على الملكوت من لم يولد مرتين (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 679). Rivayetin “İki defa doğmamış olan kişi melekût âleminin üzerine çıkamaz” kısmı Hz. İsâ’nın sözü olarak nakledilmiştir. Bk. Nisâbü’rî, *Ğarâibü’l-Kur’ân*, 2/267; 5/375.

²⁰² كنا في صلاة جنازة في مقبرة بقيع، فأتانا رسول الله صلى الله عليه، فقال: ما من رجل وامرأة إلا وقد كتب مقعده من الجنة أو النار. قالوا: أفلا نتكل على كتابنا؟ قال: اعملوا فكل ميسر لما خلق له، أما من خلق للجنة فييسر لعمل أهل الجنة، وأما من خلق للنار فييسر لعمل أهل النار، ثم قرأ كفا في صلاة جنازة في مقبرة بقيع، فأتانا رسول الله صلى الله عليه، فقال: ما من رجل وامرأة إلا وقد كتب مقعده من الجنة أو النار. قالوا: أفلا نتكل على كتابنا؟ قال: اعملوا فكل ميسر لما خلق له، أما من خلق للجنة فييسر لعمل أهل الجنة، وأما من خلق للنار فييسر لعمل أهل النار، ثم قرأ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 686-687). Buhârî, “Cenâiz”, 81; “Tefsîr”, 434, 438, 439; Müslim, “Kader”, 7; Tirmizî, “Tefsîr”, 80.

²⁰³ قال عليه السلام لجبرئيل: ما منزلة عمر؟ قال: لو كان أربعة أمثال عمر نوح وذكرت لم فضائله ما أتممت. قال: وأما أبو بكر؟ قال: عمر مع فضائله كلها حسنة من حسنات أبي بكر. (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 695). Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Fezâilü’s-sahâbe*, thk. Vasıyyullâh Muhammed Abbâs (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1983), 1/429; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, 3/179; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 2/158. Hz. Peygamber’e ait olmayan uydurma bir haber olduğu belirtilmiştir. İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 1/321; Ali el-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa*, 476.

²⁰⁴ حتى تورمت قدماه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 696). Buhârî, “Tefsîr”, 324; Müslim, “Münâfikûn”, 80.

²⁰⁵ الإسلام بدأ غريباً (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 737). Müslim, “İman”, 232, 233; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/157; 27/237.

²⁰⁶ “Mü’min” sözcüğü yerine “Âdemoğlu” ibaresiyle: Müslim, “Kader”, 17; İbn Mâce, “Mukaddime”, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/130.

112. “Rabbimiz! Sen münezzehsin. Sana ibadetin hakkını vererek ibadet edemedik.”²⁰⁷
113. “Müminler toplumunun diyarına selam olsun.”²⁰⁸
114. “Kesinlikle sizin zamanınızda Rabbinize ait kokular olacaktır. Ancak siz onlardan yüz çevireceksiniz.”²⁰⁹
115. “İnsan yasaklanan şeye karşı hırslı olur.”²¹⁰
116. “Ey kalpleri ve basiretleri çeviren Allah'ım! Kalbimi dinim üzere sabit eyle.”²¹¹
117. “Nefsinin senin üzerinde Hakkı vardır, onun hakkını ver.”²¹²
118. “Ben sizin gibi değilim. Ben Rabbimin katında kalırım. O beni yedirir ve içirir.”²¹³
119. Hz. Aişe: “Kim Hz. Muhammed'in iki gözüyle Allah Teâlâ'yı gördüğüne inanırsa, ona iftiranın en büyüğünü atmıştır.”²¹⁴
120. “Eğer (Tevrat'ın kendisine nazil olduğu) Hz. Musa yaşıyor olsaydı, bana itaat ederdi.”²¹⁵
121. “Devenin ayaklarını bağla ve Allah'a tevekkül et.”²¹⁶
122. Bir Arap “Ey Allah'ın Resulü! Farz nedir?” diye sordu. Peygamber “Beş vakit namaz.” diye buyurdu. Arap “Bir rekât bile fazla kılmayacağım. Peki, oruç var mı?” diye sordu. Peygamber “Evet, otuz gün.” diye buyurdu. Arap “Zekât var mı?” diye sordu. Peygamber “Aynı şekilde o da var.” diye buyurdu. Arap “Bana bunlardan başka bir şey var mı?” diye sordu. Peygamber “Hayır.” diye buyurdu. Arap “Bunlara hiçbir şey eklemeyeceğim.” dedi ve

²⁰⁷ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 685, 727, 741) Bu sözü Hz. Peygamber, meleklerin sözü olarak nakletmiştir. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/44; Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/88; 4/585.

²⁰⁸ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 747) Şems'in, kabir ziyaretinde okumayı tavsiye ettiği bu cümle, Hz. Peygamber'in kabristan ziyaretinde yaptığı duadır. Bk. Müslim, “Tahâret”, 39; Ebû Dâvud, “Cenâiz”, 83; İbn Mâce, “Cenâiz”, 36.

²⁰⁹ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 750) Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 3/180; Irâkî, *el-Muğnî*, 1/139; Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 145 (no: 2398).

²¹⁰ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 246). Bu lafızla tespit edilememiştir. İn ابن آدم لحريص على ما منع lafızıyla bk. Deylemî, *el-Firdevs*, 1/231; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 1/221. Aclûnî isnadının zayıf olduğunu söylediği rivayeti Taberânî'nin tahrir ettiğini belirtse de rivayet Taberânî'nin mevcut eserlerinde tespit edilememiştir. Ayrıca o, Alî el-Kârî'nin bu sözün hadis olmadığını belirttiğini de nakletmiştir. Bk. Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 2/125.

²¹¹ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 765) Tirmizî, Kader, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/160. “el-Ebsâr” ziyadesi için bk. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 7/148; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Abdullâh el-Kâdî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 6/87.

²¹² (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 776) Buhârî, “Savm”, 50; Ebû Dâvud, “Salât”, 315; Tirmizî, “Zühhd”, 63.

²¹³ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 621) Ebû Dâvud, “Sıyâm”, 24, 29; Tirmizî, “Savm”, 62; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12/407; 14/480. Müellif, rivayetin başında Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye “Vuslat orucu konusunda niçin bana uydun ve böyle zayıf bir hale düştün?” dediğini, ardından bu sözleri sarf ettiğini Farsça anlatmıştır. Ancak rivayetin bu kısmının kaynağı tespit edilememiştir. Yalnız Tirmizî, ilgili yerde hadisin Hz. Ali'den bir şahidinin olduğuna dikkat çekmiştir.

²¹⁴ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 777) Buhârî, “Bed'u'l-halk”, 7; Tirmizî, “Tefsîr”, 7.

²¹⁵ Farsça lafızla zikredilen rivayet (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 84) için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22/468; 23/349; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 13/458; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 4/112. Bu metinlerde “Eğer Tevrat'ın kendisine nazil olduğu” lafzı bulunmamaktadır.

²¹⁶ Farsça lafızla zikredilen rivayet (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 200) için bk. Tirmizî, “Sıfatu'l-kıyâme”, 60; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 2/80.

dışarı çıktı. Arap dışarı çıktıktan sonra Peygamber “Eğer bunları yerine getirirse kurtulur.” diye buyurdu.²¹⁷

123. Hz. Muhammed Mustafa bir kişinin şahitliğini iki kişi yerine kabul etmişti. Bunun sebebi Hz. Muhammed'in bir olay hakkında şahitlik yapmış olması idi. Sahabiler dediler ki: “Şahitliğin kabul edilmesi için iki kişinin olması gerekir, dolayısıyla bir şahide daha ihtiyaç var.” Zü'l-Yedeyn dedi ki: “Ben de bu olaya şahidim.” Artık hüküm verilmiş ve halvet edilmişti. Hz. Peygamber ona dedi ki: “Ben, senin bu olaya şahit olmadığını biliyorum, peki nasıl şahit oldun?” Dedi ki: “Ey Allah'ın Resulü! Binlerce gaybî olaylar, binlerce açık ve gizli durumlar, hiç haberimizin olmadığı binlerce âlemler hakkında seni onayladık ve seni kabul ettik, bu konularda senin doğru konuştuğuna şahitlik ediyoruz. Bu yüzden bu kadar küçük bir konu hakkında onaylanmaman ve kabul edilmemen doğru olur mu?”²¹⁸

124. Hz. Peygamber hediye kabul ederdi.²¹⁹

125. “Peygamber Hira dağında halvet yapıyordu.”²²⁰

126. Hz. Ali: “Eğer bütün perdeler kaldırılsaydı, imanımda artış olmazdı.”²²¹

2.2. Kaynağı Tespit Edilemeyen Rivayetler

Makâlât'ta geçen 31 rivayetin kaynağı tespit edilememiştir. Yarısından fazlası Farsça²²² verilen bu rivayetler şöyledir:

1. “İnsanlarla, kendi aklınızın ölçüsünce değil, onların akılları ölçüsünce konuşun.”²²³
2. “Müslüman, namazı kılan ve zekâtı veren kişidir.”²²⁴

²¹⁷ Farsça lafızla zikredilen bu rivayet (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 217) için bk. Buhârî, “İmân”, 33; Müslim, “İmân”, 8.

²¹⁸ Farsça anlatılan bu rivayet (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 661) için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36/205-206; Ebû Dâvud, “Akdiye”, 20; Nesâî, “Buyû”, 81.

²¹⁹ Farsça lafızla zikredilen rivayet (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 731) için bk. Buhârî, “Hibe”, 10; Tirmizî, “Birr”, 34.

²²⁰ Farsça lafızla zikredilen rivayet (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 751) için bk. Buhârî, “Bed'u'l-vahy”, 1; Müslim, “İmân”, 252.

²²¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 111). Kuşeyrî'nin, *Risâle*'sinde muhadramûndan Âmir b. Abdikays'ın sözü olarak verdiği bu söz Hz. Ali'nin sözü olarak şöhret bulmuştur. Bk. İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, 7/253; 11/202; Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 286. Müellif de bunu Hz. Ali'nin sözü olarak vermiştir. İbnü'l-Kayyim, bu sözün Hz. Ali'ye de ait olmadığını özellikle vurgulamıştır. Ebû Abdullâh Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricu's-sâlikîn beyne menâzili iyyâke na'büdü ve iyyâke neste'in*, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1973), 2/400. Aynı yerde Hz. Ali'den “Bir kimse konuşursa onu o anda tanırım. Eğer konuşmazsa üç gün içinde tanırım.” mealinde bir söz daha zikredilse de lafzı Farsça olduğu için kaynağı tespit edilememiştir.

²²² Farsça verilen rivayetlerin metinlerine yer verilmeyip Farsça olduğuna işaretle yetinilecektir.

²²³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 239) Rivayeti bu lafızla tespit edemedik. “İnsanlarla akıllarına göre konuşmakla emrolunduk” şeklindeki hadis için bk. Deylemî, *el-Firdevs*, 1/398; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 1/196. Hz. Ali'nin de “İnsanlara kavrayacakları şeyleri anlatın” dediği nakledilmiştir. Bk. Buhârî, “İlim”, 49.

²²⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 240) Rivayet bu lafızla bulunamamıştır. “Namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'a şirk koşmadan ölen kimseyi bağışlaması Allah'a bir haktır.” (Nesâî, “Cihâd”, 18) ve “Namazı kılan, zekâtı veren, Beyt'i hacceden, Ramazan orucunu tutan ve misafir ağırlayan kimse cennete girer” (Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 12/136) şeklinde hadisler bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in Nehd kabilesine gönderdiği mektupta “Namazı kılan kişi mümindir, zekâtı veren kişi müslümandır.” şeklinde geçtiği, ancak bunun sahih olmadığı belirtilmiştir. Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, 1/185. Ka'b el-Ahbâr'dan da benzer manada bir söz nakledilmiştir. Bk. İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 15/628.

3. “Ey Sıddık! Canımı bizim için koru.”²²⁵
4. “Bir fakih bir sokaktan geçse, şeytan oraya kırk gün giremez.”²²⁶
5. “Dünya ve ahiret iki kız kardeştirler, asla bir araya gelmezler.”²²⁷
6. “Dirhem ve dinar harcamadan, hür olan insanları kendinize köle yapacağınız helal bir sihri size haber vermeyeyim mi?” Dediler ki: “Ey Allah'ın Resulü! Buyurun haber verin.” Buyurdu ki: “O iyi davranış ve yumuşak sözdür.”²²⁸
7. “Köylerden sakının.”²²⁹
8. “Âlimler tek bir kişi gibidir.”²³⁰
9. “Beni insanlara satın.”²³¹
10. “Elinin emeğiyle ve alnının teriyle kazandığın şeyi ye.”²³²
11. Hz. Peygamber teheccüd namazı yani gece namazı kılarken bir ayaküstünde duruyordu.²³³
12. “Nasuh'un tevbesi gibi tevbe edin. Zira o otuz yıl daha yaşadı, ancak asla o günaha geri dönmedi.”²³⁴
13. Biri dedi ki: “Ey Allah'ın Resulü! Zulmet ve soğukluğundan dolayı o münafık Araba senin peygamberliğini söyleyemedim.” Buyurdu ki: “Sana Arapların perde olmaması gerekir.” Dedi ki: “Ey Allah'ın Resulü! O inkârcı ve düşmandır.” Buyurdu ki: “Şimdi senin onu kınamanın

²²⁵ ادخر لنا نفسك يا صديق (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 160) Rivayet tespit edilememiştir. Rivayetin Farsça verilen uzun halî mealen şöyledir: Bir savaşta kafirler tarafından bir savaşçı meydana çıktı. Ashab yüz çevirdi. Hiçbiri onun önüne çıkmak istemiyordu. Dediler ki: “Bu korku can korkusundan dolayı değildir. Savaş meydanına çıkan savaşçı Ebu Bekir Sıddık'ın gözünün nuru olan oğludur. Sahabiler onunla savaşmaktan çekiniyorlar. Bu sözler Ebu Bekir-i Sıddık'ın kulağına ulaştı. O, Hz. Peygamber ile gölgelikte idi. Ebu Bekir “Bu gürültü de nedir?” diye sordu. Ashab “Savaş meydanına çıkan ve saldıran kişi senin oğludur.” dediler. Hemen doğruldu. Meydana çıkıp “Ben sizden beriyim.” dedi. Oğlu babasının yüzünü görünce geri dönüp gitti. Sıddık da geri döndü. Hz. Peygamber elini Sıddık'ın omzuna koyup buyurdu ki: “Ey Sıddık! Canımı bizim için koru.” (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 160).

²²⁶ لفتيه واحد يمر بسكة لا يدخل الشيطان أربعين يوماً (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 702) Bu rivayet tespit edilememiştir. “Bir fakih, şeytan için, ibadet ehli bin kişiden daha çetindir.” mealindeki benzer bir rivayet için bk. Tirmizî, “İlim”, 19; İbn Mâce, “Mukaddime”, 17.

²²⁷ مثل الدنيا والآخرة كمثل رجل له ضرطان (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 645) Bu söz, rivayet kaynaklarında tespit edilememiştir. Vehb b. Münebbih'in benzer bir sözü için bk. İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed*, 210 (مثل الدنيا والآخرة كمثل رجل له ضرطان (ان أرضى أحدهما أسخط الأخرى). Bursevî de benzer bir sözü Hz. Peygamber'e nispet ederek nakletmiştir. Bk. *Rûhu'l-beyân*, 1/62 (الدنيا والآخرة ضرطان فمن يدع الجمع بينهما فمكور ومغرور).

²²⁸ ألا أتنبئكم بالسحر الحلال، تستعبدون به الأحرار بلا درهم ولا دينار؟ قالوا: نبيأنا يا رسول الله. قال: لطف الفعال و لين المقال (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 609) Rivayet tespit edilememiştir.

²²⁹ إياكم والقري (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 205) şeklinde bir rivayet tespit edilememiştir. Bunun “Kırsal kesimde yaşayan kimse kabalaşır.” (Tirmizî, “Fiten”, 69; Ebû Dâvud, “Sayd”, 4; Nesâî, “Sayd”, 24) hadisinden mülhem olması muhtemeldir.

²³⁰ العلماء كنفس واحدة (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 240) Bu lafızla tespit edilememiştir. “Mü'minler tek bir kişi gibidir.” Rivayeti için bk. Şeybânî, *el-Kesb*, 73; Sem'ânî, *Tefsîr*, 3/510; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 10/58.

²³¹ يبعوني على الناس (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 287) Rivayet tespit edilememiştir.

²³² كل من كد يمينك وعرق جبينك (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 197-198) Hz. Peygamber'e nispet edilmeden verilen bu söz tespit edilememiştir. Hadislerde Dâvud peygamberin elinin kazandığını yediği anlatılmakta ve ‘hiç kimseye elinin kazandığı şeyi yemekten daha hayırlı bir şey yoktur’ buyrulmaktadır. Bk. Buhârî, “Büyû”, 15.

²³³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 319. Farsça zikredilen bu bilginin kaynağı tespit edilememiştir.

²³⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 308. Farsça zikredilen rivayet hadis olarak tespit edilememiştir. Mevlânâ'nın Mesnevî'de naklettiği bir hikayedir.

ne faydası var? Hakkın sözüyle onun başını kaldır ve onu sevginin içine sok, belki işte o zaman Hakkın ona bir faydası olabilir.”²³⁵

14. Biri dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü! Bütün işleri bana gönderiyorsun, peki bu işte niçin diğer sahabilerin maslahatını da gözetmiyorsun?” Buyurdu ki: “Evet, siz güvenilir birisiniz ve sizin güvenilirliğiniz çok açıktır. Bu insanları sizi taklit ettikleri için kıyamet gününde boynumuza alacağız ve şefaet edeceğiz.”²³⁶
15. “Ey Hristiyan! Sen İsa’yı tanımadın. Onu tanıyabilmen için beni tanımalısın. Hatta beni daha fazla tanımalısın.”²³⁷
16. Bir sahabinin buğday yüklü yüz devesini yağmalayıp çalıp götürdüler, bu yüzden üzüntüden dolayı cemaat namazı esnasında ilk tekbirde kendinden geçti, adeta ölmüştü. Hz. Mustafa namazı bitirip selam verdi. Sahabiyi o makamda görmedi, bu yüzden ona yüzünü ekşitti. Sahabi Hz. Peygamberden özür diledi. Ancak o cennetle müjdelenen on kişiden biri olmasına karşılık aynı şekilde Hz. Peygamber ona karşı yüzünü ekşitmiş bir halde idi. Özrünü kabul etmedi. Sahabi dedi ki: “Tevbe ettim.” Peygamber buyurdu ki: “Kuru kuruya olmaz. İki bin tane deve gönder, buğday getirsinler ve halkın arasında dağıt.” Hz. Peygamber ondan sonra ona hoşnut bir şekilde bakmaya başladı.²³⁸
17. Ebu Hureyre, Hz. Peygamberin ayakkabısını alıp gözünün ve başının üstüne koyuyordu. Ancak bir gün onun ayakkabısını ayağıyla düzelitti. Hz. Peygamber dedi ki: “Ne kadar ilginç! Önceden ayakkabılarımı başının ve gözünün üstüne koyuyordun. Bu yüzden ben kendi kendime inleyip derdim ki: ‘Allah’ım! Benim ayakkabılarım bunun başının ve gözünün üstünde bulunacak kadar hor ve hakir bir hale mi düştü?’ Şimdi ben senin gözünde bayatlamış gibi mi görünüyorum, bunun için mi bana bayatlamış bir şekilde davranıyorsun? Bana bayatlamış bir gözle bakma sakın.”²³⁹
18. Birisi Hz. Peygamber için güzel bir ayakkabı dikti. Hz. Peygamberin hoşuna gitti. Buyurdu ki: “Güzel dikmişsin, hoş dikmişsin.” Ancak o susmadı ve dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü! Bundan daha güzelini dikerdim ve dikebilirim de.” Buyurdu ki: “Peki, o daha güzel olanı kimin için saklıyorsun? Eğer benim için dikmeyeceksen, kimin için diyeceksin?”²⁴⁰
19. Birisini Hz. Muhammed’in huzuruna getirdiler ve dediler ki: “Bu namaz kılmıyor.” Adam dedi ki: “Evet, doğrudur, hiçbir iş yapamıyorum ve namaz kılmıyorum. Ancak Allah’ı seviyorum ve O’nun Resulünü seviyorum. Benim onları sevmem, işin sonunda beni terk etmeyecek ve beni kurtaracaktır.”²⁴¹

²³⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 95. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir. Temsili bir anlatım olması muhtemeldir.

²³⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 95. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir. Temsili bir anlatım olması muhtemeldir.

²³⁷ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 734. “Muhammed (s.a.) şöyle buyurmuştur ki” denilerek Farsça lafızla verilen bu sözün kaynağı tespit edilememiştir. Farazî bir cümle olması mümkündür.

²³⁸ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 696. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir.

²³⁹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 688. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir.

²⁴⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 664. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir.

²⁴¹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 672-673. Farsça anlatılan bu rivayet bu haliyle tespit edilememiştir. Ancak Hz. Peygamber’e bir bedevinin gelip kıyameti sorduğu, Hz. Peygamber’in “Onun için ne hazırladım” sorusuna “Hiçbir şey. Ancak ben Allah ve Rasûlü’nü severim” şeklinde cevap verdiği, bunun üzerine Hz. Peygamber’in “*Sen, sevdiğinle beraber olursun.*” buyurduğu nakledilmiştir. Bk. Buhârî, “Fezâilü’s-sahâbe”, 6; Müslim, “Birr”, 162-164.

20. “Başlangıçta insan olan, ancak şimdi hayvan olarak yaşayan on iki tane canlı vardır. Onların her biri günahattan dolayı hayvana dönüştüler.”²⁴²
21. “Cehennem, cehennem ehlinen boşaltıldığı ve tabakaları boşaltıldığı zaman bir toplum oraya bakmaya gelirler. Cehennemin tabakalarına yaklaştıkları zaman, cehennemin kapılarının birbirlerine çarptıklarını, açılıp kapandıklarını ve cehennemin harap bir ev gibi boş olduğunu görürler. Ardından nifak ehlinin feryatlarını duyarlar. Onlara derler ki: ‘Herkes boşaltıp gitmiş, ama siz hala buradasınız, siz kimsiniz?’ Derler ki: ‘Biz nifak ehli olan topluluğuz, ne kurtulmamız ne de rahat durmamız mümkündür.’²⁴³
22. Hz. Peygamber miraçtan gelmiş idi. Herkes onunla ilgili bir şey düşünüyordu ve soru soruyordu. Birisi görüşmeyle ilgili soruyordu, diğeri cennetin özelliklerini soruyordu. Hz. Fatıma dedi ki: “Ben onu bilmek istemiyorum, ben korkuyorum, bana cehennemin özelliklerini söyle.”²⁴⁴
23. Hz. Peygamber buyurdu ki: “Ey Ömer! Benim o dosta söylediğim şeyleri hiç duydun mu veya hiç anladın mı?” Ömer dedi ki: “Hayır, ey Allah’ın Resülü! Ancak sadece mübarek dudağının hareket ettiğini görüyordum.” Hz. Peygamber buyurdu ki: “Çok bile görmüşsün, çünkü harflerin çıkış yerlerini mukayese edebilirsin.”²⁴⁵
24. İbn Abbâs şöyle demiştir: “Eğer gündüz olursa kabristana git ve eğer gece olursa gökyüzünü seyret.”²⁴⁶
25. Hz. Ali şöyle demiştir: “Eğer senin dediğin gibi ise hepimiz kurtulduk.”²⁴⁷
26. Hz. Ali şöyle demiştir: “Erkeklik şu üç yerde belli olur; savaş yaparken, kadınla cima ederken, aldanmadan alışveriş yaparken.”²⁴⁸
27. İbn Mes’ûd şöyle demiştir: “Hz. Muhammed Kur’an’ın sırlarını söylüyordu. Hz. Peygamber falan ayetin manasını sahabeye söyledi. İkinci manasını ise sadece benim kulağıma söyledi. Eğer onu size söylersem, ashab benim boğazımı keser.”²⁴⁹
28. Hz. Ömer bir gün bir kadeh zehir içmişti de ona hiçbir zarar vermemişti.²⁵⁰
29. “Ölü olsaydı bazısıyla konuşurdu.”²⁵¹
30. “Kim genişletirse genişlik bulur.”²⁵²

²⁴² Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 654. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir.

²⁴³ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 607. Müellifin garîb bir hadis olduğunu belirterek zikrettiği bu uzun rivayet tespit edilememiştir.

²⁴⁴ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 211. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir.

²⁴⁵ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 219. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir.

²⁴⁶ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 194. İbn Abbâs’ın sözü olarak Farsça nakledilen bu bilginin kaynağı tespit edilememiştir.

²⁴⁷ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 658. Hz. Ali’nin sözü olarak Farsça nakledilen bu ifadenin kaynağı tespit edilememiştir.

²⁴⁸ الرجولية في ثلاث مواطن، في الحرب ومع الزوجة في الجامعة وفي البيع والشراء أن لا يغبن (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 724) Hz. Ali’ye nispet edilen bu sözün kaynağı tespit edilememiştir.

²⁴⁹ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 667. Farsça anlatılan bu rivayet tespit edilememiştir.

²⁵⁰ Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 655. Hz. Ömer’in zehir içtiğine dair bir bilgi sadece Sivâsî’nin *Menâkıb*’ında (s. 147) tespit edilmiştir. Rivayet kaynaklarında Hâlid b. Velîd’in zehir içtiği ve herhangi bir zarar görmediği nakledilmiştir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 18/258; Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü’s-sahâbe*, 2/815.

²⁵¹ لو أن الميت يرحى ببعضه (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 774) Böyle bir rivayet tespit edilememiştir. Ancak Şeddâd b. Evs’in “Şayet ölü diriltirse ve dünya ehline ölümün sıkıntısını haber verse yaşamdan faydalanamaz, uykudan lezzet alamazlar.” şeklinde bir sözü kaydedilmiştir. Bk. Hâdimî, *Berika*, 2/120.

31. "Nimet veren kimseye şükretmek farzdır."²⁵³

Makâlât'ta, hadis veya nakil olduğunu gösteren herhangi bir işaret bulunmaksızın hadis metinleri gibi Arapça lafızla zikredildiği için hadis zannedilebilecek bazı sözler de yer almıştır. "Ben azların en azıyım, ben düşkünlerin en düşkünyüm."²⁵⁴, "Eğer Ebu Bekir'in imanı bütün insanların imanı ile tartılmış olsaydı, onun imanı üstün gelirdi."²⁵⁵, "Allah benim nefsimi benden daha iyi bilir ve ben de nefsimi sizden daha iyi bilirim."²⁵⁶, "(İnsanlar uyumaktadırlar,) öldükleri zaman uyanırlar."²⁵⁷, "Eşya zıddıyla tanınır."²⁵⁸, "İşler vakitlere bağlanmıştır."²⁵⁹, "Halkın geneline uyan kişi kesinlikle sapıtır."²⁶⁰, "Sözlerin en hayırlısı, az ve gönülden olan sözdür."²⁶¹, "Fakir, mal sahibi olmayan ve kendisi de kimseye mal olmayan kişidir."²⁶² ve "Siz faal olan imama, konuşkan olan imamdan daha çok muhtaçsınız."²⁶³ sözleri bunlardandır.

SONUÇ

13. asrın önde gelen mutasavvıflarından biri olan Şems-i Tebrîzî'nin konuşmalarının derlendiği *Makâlât* adlı eserde birçok hadise yer verildiği görülmüştür. 6 tanesi Farsça verilen 126 hadisin tahrir edildiği temel eserler tespit edilerek rivayetlerin sıhhat durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre rivayetlerden 46'sının sahih, 3'ünün hasen olduğu belirtilebilir. 38 rivayetin Hz. Peygamber'den herhangi bir aslı tespit edilememiş veya mevzû olduğu hadis münekkittelerince

²⁵² من اتسع يتسع (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 680) Müellifin "buyrulmuştur ki" diyerek verdiği bu söz, rivayet kaynaklarında tespit edilememiştir. Atasözü olması muhtemeldir.

²⁵³ شكر المنعم واجب (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 692) Müellifin naklettiği bu yargı, hadis olarak tespit edilememiş olup kelam bilginlerinin ihtilaf ettiği meselelerden biridir. "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmiş olmaz" hadisinden hareket eden bazı alimler, nimet veren kimseye teşekkürün gerekli olduğunu savunmuşlardır. Eş'arî bilginler ise nimet veren kimseye şükretmenin aslen vacib olmadığını, şükre layık olanın sadece Allah olduğunu savunurlar. Bk. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 12/472; Nisâbü'rî, *Ğarâibü'l-Kur'ân*, 1/96.

²⁵⁴ أنا أقلّ الأقلين وأذلّ الأدلّين (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 314). Şems'in Hz. Peygamber'e nispet etmeksizin verdiği bu söz, Zeynelâbidîn'e nispet edilen Arafât günü yapılan duanın bir cümlesidir. Bk. *es-Sahîfetü's-seccâdiyye*, 218.

²⁵⁵ لو وزن إيمان أبي بكر مع إيمان جميع الخلق لرجع (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 653). İbn Adiy, *el-Kâmil*, 4/201; 5/259. Hz. Ömer'in sözü olduğu ifade edilmiştir. Bk. İshâk b. Râhûye, *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, thk. Abdülğafûr b. Abdülhak (Medîne: Mektebetü'l-İmân, 1991), 3/671-672; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, 1/144.

²⁵⁶ الله أعلم بنفسى مني وأنا أعلم بنفسى منكم (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 314). Şems'in Hz. Peygamber'e nispet etmeksizin verdiği bu söz, Hz. Ebû Bekir'in övüldüğünde söylediği bir tazarru cümlesi olarak nakledilmiştir. Bk. Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* (Beyrût: Dâru'l-Fîkr, 1989), 3/221.

²⁵⁷ فإذا ماتوا انتهبوا (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 645). *İhyâ*'da hadis olarak geçen (Gazâlî, *İhyâ*, 4/23) bu sözün Hz. Ali'ye ait olduğu belirtilmiştir. Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, 2/993; Alî el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, 368; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 200.

²⁵⁸ بضدها تتبين الأشياء (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 290). Fahreddin Râzî, bir şairin sözü olarak zikretmiştir. Bk. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 4/174.

²⁵⁹ الأمور مرهونة بأوقاتها (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 760). Şems'in hadisleri verdiği tarzda zikrettiği ancak hadis olduğunu belirtmediği bu söz rivayet kaynaklarında tespit edilememiştir. Özlü söz olarak nakledilmiştir. Bk. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/50; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 5/412.

²⁶⁰ من اتبع السواد فقد ضل (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 316, 624, 657). Rivayet olarak tespit edilememiştir. Şems'in kendi sözü olduğu anlaşılıyor.

²⁶¹ خير الكلام ما قلّ ودلّ (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 694). Farklı kişilere nispet edilen bu söz, tespit edilebildiği kadarıyla en erken Arap dili bilgini Abdülhamîd b. Yahya'ya (öl. 132/750) nispet edilmiştir. Bk. Ebu'l-Meâlî Muhammed b. el-Hasen İbn Hamdûn el-Bağdâdî, *et-Tezkiratü'l-hamdûniyye*, (Beyrût: Dâru Sâdır, 1417), 5/402.

²⁶² الفقير لا يملك ولا يملك (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 306). Kelâm-ı kibâr olarak nakledilmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricu's-sâlikîn*, 2/441.

²⁶³ إنكم إلى إمام فعال أحوج منكم إلى إمام قوال (Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, 767). Hz. Peygamber'e nispet edilmeden verilen bu söz tespit edilememiştir.

ifade edilmiştir. 4 rivayet mevkuf, 4 rivayet maktû', 3 rivayet de selefin sözüdür. 18 rivayet zayıf, 10 rivayet ise çok zayıf sayılmıştır. Yani *Makâlât* rivayetlerinin %38,8'i makbul hadislerden oluşurken, mevkûf ve maktu rivayetlerle birlikte, bir o kadarı Hz. Peygamber'e ait olmayan sözlerdir. %22,2 kadar zayıf veya çok zayıf rivayet de eklenirse %61,2'si merdûd sayılacaktır. Bunların yanı sıra kaynağı hiç tespit edilemeyen ve manen nakledilmiş rivayetlerin de bulunduğu dikkat çekmek uygun düşecektir.

Makâlât'taki hadis rivayetlerinin sıhhat durumları hakkında yapılan bu tespitin, Şems-i Tebrîzî'nin yakın dostu ve talebesi olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin sohbetlerinin derlendiği *Fîhi mâ fih* adlı eserdeki hadislerin sıhhatine dair olan çalışmanın sonuçları ile paralellik arz ettiği görülür. Öyle ki mezkûr eserde de zayıf ve asılsız rivayetlerin oranının %58 olduğu belirtilmiştir. Yine aynı dönemin sûfî bilginlerinden olan Sadreddîn-i Konevî'nin *el-Fukûk* isimli eserinde de oranı nispeten az da olsa %27'lik zayıf ve asılsız rivayetin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, sûfî kimlikleriyle ön plana çıkan bu toplum önderlerinin, sûfî geleneğin genelinin hadis yaklaşımını benimsediğini ve aynı gelenek içinde telif edilen literatürden istifade ettiklerini göstermektedir.

Şems-i Tebrîzî'nin, hadisleri naklederken herhangi bir kaynağa atıfta bulunmaması, rivayetleri isnadsız zikretmesi ve mana ile rivayete delalet edecek derecede farklı lafızlar kullanması sebebiyle onun esas aldığı kaynakları net olarak belirlemek mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte eserde yer alan hadislerin bir kısmı Kütüb-i sitte başta olmak üzere temel hadis kaynaklarında yer almaktadır. Müellifin, bazı hadisleri Gazâlî'nin *İhyâ'sı*, Nisâbü'rî'nin *Ğarâibü'l-Kur'ân'ı*, Râzî'nin *Tefsîr'i* gibi tali kaynaklardan aldığı da aşikardır. Eserde, metnini sadece uydurma hadisleri toplayan eserlerde tespit edebildiğimiz rivayetler de bulunmaktadır. Ayrıca, bu rivayetlerden başka herhangi bir kaynaktan geçtiği tespit edilemeyen, dolayısıyla sıhhati belirlenemeyen 16'sı Farsça aktarılmış, 5 tanesi de sahabeyle nispet edilmiş 31 söz daha belirlenmiş ve bunlara işaret edilmiştir.

Düzenli bir eser telif gayesi bulunmayan Şems-i Tebrîzî'nin konuşmalarından derlenen bu eserde geçen rivayetler, onun rivayet bilgisinin, doğrudan hadislerle, hatta ilimle uğraşmayan birisine göre oldukça iyi olduğunu göstermektedir. Selçuklu medreselerinde eğitim görmesi, farklı şehirlere yolculuklar yapması ve önemli ilim merkezlerinden olan Eyyûbî hakimiyetindeki Dîmeşk'te bulunmuş olması bunda etkili olmalıdır. *Makâlât*'ın farklı nüshaları dikkate alınarak ve kaynakları tespit edilerek yapılacak kapsamlı bir tahkik çalışması ile aynı dönemde eser telifinde bulunan farklı şahsiyetlerle mukayese edilmesinin hem Şems-i Tebrîzî'nin hem de yaşadığı dönemin ilim dünyası hakkında daha net bilgi vereceği izahtan vârestedir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

KAYNAKÇA

- Abd b. Humeyd. *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*. thk. Subhî es-Sâmerrâî-Mahmûd es-Sâidî. Kahire: Mektebetü's-sünne, 1988.
- Abdurrezzâk b. Hemâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habîburrahmân el-A'zamî. Beyrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403.
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfu'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ammen işteherâ mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*. Kâhire: Mektebü'l-Kudüs, 1351.
- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Fezâilü's-sahâbe*. thk. Vasıyyullâh Muhammed Abbâs. 2 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1983.

- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvût vd. 50 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- Alî el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa*. thk. Muhammed es-Sabbâğ. Beyrût: Mektebetü'r-Risâle, 1971.
- Alî el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *el-Masnû' fi ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevzû'*. thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde. Haleb: Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1994.
- Âlûsî, Mahmûd Ebu'l-Fadl. *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Avcı, Seyit, "Keşif Yoluyla Hadis Rivayeti Meselesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. Cilt: 4, Sayı: 4, 2004, s.161-193.
- Bağdadî, İsmâil Paşâ b. Muhammed Emin. *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *el-Âdâb*. Nşr. Ebû Abdullâh es-Saîd el-Medüh. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadîr Atâ. Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, 1994.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *ez-Zühdü'l-kebîr*. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrût: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1996.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Şuabü'l-îmân*. thk. Muhammed b. Saîd Besyûnî Zağlûl. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410.
- Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr el-Atekî. *el-Bahru'z-zehhâr el-ma'rûf bi Müsnedi'l-Bezzâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah ve Âdil b. Sa'd. 20 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2003.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-sahîhu'l-muhtasar*. thk. Mustafa Dîb el-Buğa. 6 Cilt. Beyrût: Dâru İbn Kesir, 1987.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *et-Târihu'l-kebîr*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Tefsîru rûhi'l-beyân*. Beyrût: Dâru İhyâi'l-Arabî, ts.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Sâdik el-Kumhâvî. Beyrût: Dâru İhyâi'l-Arabî, 1405.
- Ceyhan, Semih. "Şems-i Tebrîzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/511-516. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Cürcânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Abdülazîz. *et-Ta'rîfât*, thk. İbrâhîm el-Ebyârî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405.
- Çelik, Taha. "El-Fükûk İsimli Eseri Çerçevesinde Sadreddin Konevi'nin Hadis Kullanımı". *Mütefekkir* 6/11, 2019, 65-100.
- Çetinkaya, Bayram Ali. *Şems-Mevlânâ Dostluğu*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Deylemî, Ebû Şucâ' Şîrûye b. Şerhdâr. *el-Firdevs bi me'sûri'l-hutâb*. thk. es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Ebû Avâne, Ya'kûb b. İshâk el-İsferâinî. *Müsnedü Ebî Avâne*. thk. Eymen b. Ârif ed-Dîmeşkî. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1998.
- Ebû Ca'fer, Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe el-Absî. *el-Arş*. thk. Muhammed b. Halîfe et-Temîmî. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1998.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*. thk. Şuayb el-Arnâvût. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Hayyân et-Tevhîdî, Alî b. Muhammed. *el-Besâir ve'z-zehâir*. thk. Vedâd el-Kâdî. Beyrût: Dâru Sâdir, 1988.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullâh el-İsfehânî. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. Alî b. Atyiye. *Kûtu'l-kulûb fi muâmeleti'l-mahbûb ve vasfu tariki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd*. thk. Âsım İbrâhîm el-Keyyâlî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ. *Müsnedü Ebî Ya'lâ*. thk. Hüseyin Selîm Esed. Dîmeşk: Dâru'l-Me'mûn, 1984.
- Ebu'l-Feth el-Âmidî, Nâsihuddîn Abdülvâhid b. Muhammed. *Gururu'l-hikem ve dürreru'l-kilem*. Nşr. Abdülhasen Düheynî. Beyrût: Dâru'l-Hâdî, 1992.
- Ebu'l-Mehâsin el-Hanefî, Yûsuf b. Mûsâ. *el-Mu'tesar mine'l-Muhtasar min Meşkeli'l-âsâr*. Beyrût: Âlemü'l-kütüb, ts.
- Efendioğlu, Mehmet. "Taktî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/483. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Eflâkî, Ahmet. *Âriflerin Menkabeleri*. çev. Tahsin Yazıcı. 2 Cilt. Ankara: Maarif Basımevi, 1954.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *es-Silsiletü'l-ehâdîsi'd-daîfe ve'l-mevdûa*. Riyâd: Mektebetü'l-Mearîf, 1992.
- Fettenî, Muhammed Tâhir b. Alî. *Tezkîratü'l-mevzûât*. İdâretü't-Tibâati'l-Munîriyye, 1343.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Kâhire, Dâru's-şâb, ts.
- Güllüce, Hüseyin. "Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî". *Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu*. 11-23. Şanlıurfa: 2007.
- Güllüce, Hüseyin. *Mevlânâ ve Mesnevî Gerçeği*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Hâdimî, Ebû Saîd Muhammed b. Muhammed. *Berîkatün Mahmûdiyye fi şerhi Tarikatın Muhammediyye ve şeriatın nebevîyye fi sîretin Ahmediyye*. Matbaatü'l-Halebî, 1348.
- Hafâcî, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed. *İnâyetü'l-kâdî ve kifâyetü'r-râzî alâ Tefsîri'l-Beydâvî*. Beyrût: Dâru Sâdir, ts.
- Hâkim, Muhammed b. Abdullâh en-Nisâbüri. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Yûsuf Abdurrahmân Mar'aşlı. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Alî. *Târîh Bağdâd*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Hennâd b. es-Serî el-Kûfî. *ez-Zühd*. thk. Abdurrahmân Abdulcebbâr el-Ferîvâi. 2 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1406.
- İrâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn. *el-Muğni an hamli'l-esfâr*. thk. Eşref Abdülmaksûd. Riyâd: Mektebetü Taberiyye, 1995.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullâh. *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed el-Bekrî, Müessesetü'l-Kurtuba, ts.
- İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdullâh el-Cürcânî. *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*. thk. Yahyâ Muhtâr Ğazzâvî. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1988.

- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Kinânî. *Tenzihü 'ş-şerîati'l-merfû'a ani'l-ahbâri's-şeniati'l-mevdûa*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatif-Abdullâh Muhammed es-Siddîk. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1378.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Musannef*. thk. Muhammed Avvâme. Cidde: Dâru'l-Kıble, 2006.
- İbn Ebî'l-Hadîd, İzzuddîn Abdülhamîd b. Hibetullâh. *Şerhu Nehci'l-belâğa*. thk. Muhammed Abdülkerim en-Nemerî. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Hamdûn, Ebu'l-Meâlî Muhammed b. el-Hasen el-Bağdâdî. *et-Tezkiratü'l-hamdûniyye*, Beyrût: Dâru Sâdır, 1417.
- İbn Hıbbân, Ebû Hâtîm Muhammed el-Büstî, *Sahihu İbn Hıbbân bi tertibi İbn Belebân*. thk. Şuayb el-Arnâvût. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. Beyrût: el-Mektebû'l-İslâmî, 1980.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ebî Bekr. *Medâricu's-sâlikîn beyne menâzili iyyâke na'büdü ve iyyâke neste'in*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1973.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. Nşr. Ahmed Şemsüddîn. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. İhsân Abbâs. Beyrût: Dâru Sâdır, 1968.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalim. *Ehâdisü'l-kussâs*. thk. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ. Beyrût: el-Mektebû'l-İslâmî, 1988.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdülhalim. *Mecmûu'l-fetâvâ*. Nşr. Âmir el-Cezzâr-Enver el-Bâz. Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 2005.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac Abdurrahmân b. Alî. *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye*. thk. Halîl el-Meys. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac Abdurrahmân b. Alî. *el-Mevzûâtü'l-kübrâ*. thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. 3 Cilt. Medine: el-Mektebetü's-Selafiyye, 1966.
- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târih*. thk. Abdullâh el-Kâdî. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1989.
- İbnü'l-Hâc, Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed el-Fâsî. *el-Medhal*. Dâru't-Türâs, ts.
- İbnü'l-Mübârek, Abdullâh el-Mervezî. *ez-Zühd*. thk. Habîburrahmân el-A'zamî. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Ömer b. Alî. *el-Bedru'l-münîr fi tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkıati fi's-Şerhi'l-kebîr*. thk. Mustafa Ebu'l-Ğayt vd. Riyâd: Dâru'l-Hicre, 2004.
- İshâk b. Râhûye. *Müsnedü İshâk b. Râhûye*. thk. Abdülğafûr b. Abdülhak. Medine: Mektebetü'l-Îmân, 1991.
- Kabaklı, Ahmet. *Mevlânâ*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı, 1984.
- Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl b. Mûsâ el-Yahsûbî. *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1988.
- Kâsım b. Sellâm, Ebû Ubeyd el-Herevî. *el-Emvâl*. thk. Halîl Muhammed Herrâs. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- Kudâî, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer. *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selafi. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'ân*. thk. Hişâm Semîr el-Buhârî. Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Küçük, Osman Nuri. "Şems-i Tebrîzî'nin Tasavvufî Meşrebi ve Mevlânâ'nın Düşüncelerine Tesiri". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*. 24 (2009/2). 11-38.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullâh el-Esbahî. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Mısır: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mâverdí, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Hâvi fi fıkhi's-Şâfiî*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Mizzî, Cemâluddîn Yûsuf b. Abdurrahmân. *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Muhammed el-Mâlikî, el-Emîr el-Kebî, *en-Nuhbetü'l-behiyye fi'l-ehâdisi'l-mekzûbe alâ hayri'l-beriyeye*. thk. Züheyr eş-Şâviş. Beyrût: el-Mektebû'l-İslâmî, 1988.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahihu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Alî. *el-Müctebâ mine's-Sünen*. thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde. Halep: Mektebû'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1986.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasen Abdülmün'im Şelbî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Nisâbüri, Nizâmuddîn el-Hasen b. Muhammed el-Kummî. *Ġarâibü'l-Kur'ân ve rağâibü'l-Furkân*. thk. Zekerıyya Umeyrât. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Sâğânî, Radıyyuddîn el-Hasen b. Muhammed. *el-Mevzûât*. thk. Necm Abdurrahmân Halef. Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn, 1405.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Cevâhiru'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Alî Muavid-Âdil Ahmed. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418.
- Sehâvî, Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân. *el-Makâsüdü'l-hasene fi beyâni kesîrin mine'l-ehâdisi'l-müştehirâ ale'l-elsine*. thk. Muhammed Osmân el-Huş. Beyrût: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1985.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed. *Edebü'l-ımlâ ve'l-istımlâ*. Beyrût: Mektebetü Hilâl, 1989.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ân*. thk. Yâsîr b. İbrâhîm-Ġanîm b. Abbâs. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1997.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Sipehsâlâr Mecdüddîn Feridun. *Risâle-i Sipehsâlâr: Hazret-i Mevlânâ'nın Menkabeleri*. çev. Ahmed Avni Konuk. İstanbul: Rûmî Yayınları, 2005.
- Sivâsî, Şemsüddîn Ahmed. *Menâkıb-i Çehâr-i Yâr-i Güzîn (Dört Büyük Halife)*, İstanbul: Milli Gazete, 2005.

- Sultan Veled. *İbtidâ-nâme*. çev. Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Güven Matbaası, 1976.
- Süyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Câmiu'l-ehâdis: el-Câmiî's-sağîr ve zevâidühü ve'l-Câmiu'l-kebîr*. nşr. Abbâs Ahmed Sakar vd. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Süyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Câmiu's-sağîr fî ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Süyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Leâli'l-masnûa fî'l-ehâdisi'l-mevdüa*. thk. Salah b. Muhammed b. Uveyda. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Şems-i Tebrîzî. *Makâlât (Konuşmalar)*. çev. Mehmet Nuri Gençosman. İstanbul: Ataç Yayınları, 2012.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *el-Fevâidü'l-mecmûa fî'l-ehâdisi'l-mevdüa*. thk. Abdurrahmân el-Muallimî. Beyrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1407.
- Şeybânî, Ebû Abdullâh Muhammed b. el-Hasen. *el-Kesb*. thk. Süheyl Zekkâr. Dımeşk: 1400.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-evsat*. thk. Târik b. İvadillâh-Abdülmuhsin el-Hüseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. 24 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân (Tefsîr)*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu Müşkili'l-âsâr*. thk. Şuayb el-Arnâvût. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd b. Câlût. *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kâhire: Dâru Hicr, 1999.
- Tebrîzî, Şemsuddîn Muhammed. *Makâlât-ı Şems-i Tebrîzî*. Nşr. Muhammed Ali Muvahhid. Tahrân: İntişârât-i Hârezmî, 1391 hş.
- Tilmisânî, Ahmed b. Muhammed el-Makkârî. *Nefhu't-tîb min gusni Endelüsü'r-ratîb*. thk. İhsan Abbâs. Beyrût: Dâru Sâdir, 1988.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu'l-kebîr / Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşâr Âvvâd Ma'rûf. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Uludağ, Süleyman. "Bâtın İlmi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/188-189. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis*. Konya: Yediveren Yayınları, 2001.
- Vekî, b. el-Cerrâh er-Ruâsî, *ez-Zühed*. thk. Abdurrahmân Abdulcebbâr el-Ferîvâî. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1984.
- Yüceer, Mustafa. "Mevlânâ'nın Fihî Mâ Fih İsimli Eserinde Hadis Kullanımı". *Akademik Us* 2/2, 2018, 197-237.
- Zeylaî, Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Tahrîcu'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkıa fî tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*. thk. Abdullah b. Abdurrahmân es-Sa'd. Riyâd: Dâru İbn Huzeyme, 1414.
- Zeylaî, Fahrüddîn Osmân b. Alî. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Bulak-Kâhire: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313.
- Zeynelâbidîn, Alî b. el-Hüseyn. *es-Sahîfetü's-seccâdiyye el-kâmile min ed'iyeti'l-imâm Zeyni'l-âbidîn*. Beyrût: Menşûrâtü Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, ts.